

CRONOLOGIA VIEȚII LITERARE ROMÂNEȘTI 1944–1964

*

La pregătirea și elaborarea materialului a participat un grup de cercetători format din Lucian Chișu, Rodica Condria Sagaidac, Petruș Costea, Cristina Deutsch, Magdalena Dragu, Laurențiu Hanganu, Alexandru Farcaș, Mariana Ionescu (director de proiect), Andrei Milca, Mihaela Poncea, Alexandra Safta, Oana Soare.

*

În istoria vieții literare și culturale românești, cele două decenii de după al doilea război mondial răstoarnă valorile culturale, constituind o etapă falsificată programatic în istoriile literare de-a lungul celei de a doua jumătăți a secolului trecut: dacă epoca interbelică marchează zenitul evoluției unei spiritualități organice, orientate național și vizionar de operele lui Ion Heliade Rădulescu, Mihai Eminescu și Nicolae Iorga și sintetizate paradigmatic în *Istoria...* lui G. Călinescu, perioada cuprinsă între actul de la 23 august 1944 și moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (19 martie 1965) reprezintă dimensiunea referențială pur negativă, deznaționalizantă și anticulturală, a istoriei literaturii și spiritualității românești.

Cercetarea pe care o propunem, întemeiată pe examinarea exhaustivă a publicisticii vremii, urmărește etapele procesului de răsturnare a valorilor și distrugere a modelelor culturale autohtone – importul ideologiei comuniste (1945–1948, într-un moment în care continuă să se manifeste, din ce în ce mai slab, până a fi anihilate deplin, forme ale culturii naționale); stalinizarea (1948–1953); vremelnica relaxare cuprinsă între moartea lui Stalin și Revoluția maghiară (1953–1956); retensionarea atmosferei spirituale (1957–1959); în fine, destalinizarea (1960–1964) –, cu scopul reconsiderării, dintr-o perspectivă obiectivă, a liniilor de forță și fenomenelor culturale reprezentative pentru o perioadă marcată de ingerința brutală a politicului în viața literară.

Capitolele cercetării sunt dedicate următoarelor subiecte:

- **Fenomenul epurărilor**
- **Fenomenul „crizismului”**

- *Proletcultism și realism socialist*
- *Contestarea modernității. Studii de caz: Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu*
- *Contestarea criticii estetice. Studii de caz: Titu Maiorescu, E. Lovinescu, G. Călinescu*

1944

23 august

• Desprinderea României de Germania este urmată imediat de includerea țării noastre în sfera de influență sovietică. În proclamația regelui Mihai, transmisă la radio în seara zilei de 23 august 1944, se anunță noua orientare a țării prin „ieșirea noastră din alianța cu Puterile Axei și imediata încetare a războiului cu Națiunile Unite”: „România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. Din acest moment, încetează lupta și orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice precum și starea de război cu Marea Britanie și Statele Unite. [...] Națiunile Unite ne-au garantat independența țării și neamestecul în treburile noastre interne. Ele au recunoscut nedreptatea dictatului de la Viena prin care Transilvania ne-a fost răpită. [...] Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizând toate forțele Națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a libera pământul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină.”

• Se constituie un nou guvern, condus de generalul Constantin Sănătescu, în care reprezentanții ai P.N.Ț., P.N.L., P.S.D. și P.C.R. sunt miniștri de stat; între aceștia se află și Lucrețiu Pătrășcanu.

24 august

• Iese din ilegalitate cotidianul **România liberă**, după ce apăruse, ilegal, la București, de la 28 ianuarie 1943 până în august 1944. Sub aspect social-politic, publicația va reflecta procesul comunizării României în perioada postbelică. Într-o ediție specială apărută la intrarea „României libere” în legalitate, se relevă – în articolul nesemnat **Lupta noastră** – locul publicației în viața social-politică:

„Împrăștiat și citit timp de doi ani în întunericul tiraniei hitleriste, «România liberă», ziarul eroic al patrioților români, apare azi la lumină continuând lupta pentru salvarea țării.

Timp de doi ani de luptă eroică cu jertfe grele, «România liberă» a fost singurul ziar patriotic care a arătat poporului român că adevărații săi dușmani

sunt nemții hitleriști și slugoii săi Antoneștii, că războiul acesta este războiul criminal, de jaf și cotropire al lui Hitler.

În fiecare număr, cu toate piedicile tehnice și materiale, a arătat crimele împotriva poporului român.

Peste un milion din tineretul nostru a murit, a căzut prizonier sau a rămas schilodit pe toată viața. Toate bogățiile țării au fost jefuite și transportate în Germania hitleristă, lăsând poporul român pradă foametei și mizeriei crunte.

«România liberă», odată cu doborârea guvernului trădător și instaurarea unui guvern al Blocului Național Democratic, nu-și consideră misiunea terminată.

«România liberă», sprijinul prețios al «Uniunii Patrioților», singura organizație care alături de Partidul Comunist a dus lupta grea pe linia justă a intereselor poporului român, își va continua acțiunea strângând pe toți patrioții cinstiți, indiferent de credința politică, religioasă, fără deosebire de stare socială, pentru înfăptuirea marelui Front Patriotic care va duce poporul român la lupta pentru eliberarea sa definitivă. Uniunea Patrioților, cu toate publicațiile ei, va sprijini guvernul Blocului Național Democratic, care desigur duce poporul român la lupta sa de reabilitare și de recâștigare a libertății și independenței țării.

Trăiască «Uniunea Patrioților»!

Trăiască lupta poporului român strâns în Frontul Patriotic Național!

Trăiască guvernul eliberării naționale!

Trăiască România liberă și democratică!

În primul număr, datat, al „României libere“ (an II, nr. 11) se precizează rezistența și forța publicației:

„România liberă» încetează de a mai fi un ziar ilegal. De trei ani, foaia aceasta trăiește și luptă. Scrisă în temnițe, tipărită în hrube, împărțită noaptea din om în om, pe sub mână, «România liberă» a plătit cu sânge dreptul de a-și purta ca pe un steag numele său înăbușit în teroare.

Se va ști într-o zi câtă suferință, câtă îndârjire și câtă aprigă hotărâre s-a cerut pentru fiecare cuvânt scris aci.

«România liberă» rămâne și nu va înceta niciodată să fie un ziar de luptă.

În această dimineață de 24 august 1944, plină de toate nădejtile viitorului, acesta este legământul pe care-l luăm.“

• Reapare la București, cotidianul de politică guvernamentală **Informația zilei** (26 noiembrie 1941 – 6 august 1944; 24 – 29 august 1944), în care își publicase Tudor Arghezi pamfletul *Baroane* (nr. 625/1943).

25 august

• Începe să apară la București cotidianul **Libertatea**, subintitulat **Ziar de informație și luptă socialistă**, organ de presă al Partidului Social-Democrat,

care durează până în 29 aprilie 1945. Fondator: Const. Titel Petrescu, prim-redactor: Ion Pas. În primul număr, sunt publicate Proclamația regelui Mihai privind schimbarea politică de la 23 august și manifestul Partidului Social-Democrat, care aduce o pledoarie pentru socialism. Articolul program, **Trăiască libertatea!**, este semnat de Ion Pas:

„Ziar de informație și luptă socialistă, LIBERTATEA apare în ceasul când lanțurile tiraniei fasciste cad sfărâmate și când în istoria zbuciumată a poporului român împilat, mințit, zvârlit în catastrofă se înscrie o nouă pagină. Ani în șir, cuvântul nostru, care este în același timp al muncitorimii și al tuturor conștiințelor libere, a fost cenzurat. Ani în șir, libertatea de a ne exprima așa cum am fi vrut, în concordanță cu interesele adevărate și permanente ale națiunii românești, ne-a fost interzisă. Neputând să rostim integral și fățiș ce gândeam, ne-am strecurat printre opreliști, lăsând celor ce veneau în atingere cu slova noastră îndatorirea de a ne citi printre rânduri.

Ni se pare că am fost înțeleși.

Astăzi opresiunea a luat sfârșit și putem spune, în sfârșit, adevărului pe adevăratul lui nume.

Masele în serviciul cărora am stat fără clintire, ele al căror atașament pentru democrație și socialism ne-a întărit în lupta pe care am dus-o și în încercările prin care am trecut, pot să ia contact din nou cu pagina de ziar scrisă exclusiv după normativul conștiinței noastre de slujitori ai dreptății sociale și-ai omeniei.

Ne regăsim cu uneltele noastre și cu prietenii noștri de ieri, de totdeauna.

Un articol-program? O lămurire a rosturilor gazetei pe care o aveți sub priviri? Avem lipsa de modestie să spunem că programul suntem noi cei ce alcătuim și scriem acest ziar al păturilor muncitorești, țărănești și intelectuale.

Ce este și ce vrea gazeta aceasta?

Vă lămurește, credem, îndeajuns titlul ei.“

Manifestul Partidului Social-Democrat adresat țării, sub titlul **Cuvântul Partidului Social-Democrat**, îi îndeamnă pe intelectuali să se alăture muncitorilor și țăranilor, în sensul identificării celor două categorii sociale, cărturarul și muncitorul, cu scopul „înfăptuirii idealului socialist“. Ideea intelectualului-muncitor va constitui una din obsesiile ideologilor noii ordini sociale, care începea să se instaureze:

„MUNCITORI, ȚĂRANI, CĂRTURARI!

O eră nouă a început. O Românie nouă, A VOASTRĂ, trebuie făurită. Ea nu poate fi decât o Românie a socialismului, strâns legată de celelalte națiuni care pășesc pe același drum și mai ales de marea Uniune Sovietică.

La luptă pentru acest ideal vă cheamă azi Partidul Social-democrat. Muncitorilor cari constituie vechile și credincioasele lui cadre să se alăture

acum toate conștiințele muncitorești, toate conștiințele libere din această țară, toți cei ce trăiesc din truda lor cinstită.

Cărturarii, cari, în vremurile trecute, s-au ținut departe de socialism, au datoria să ni se ralieze acum. Muncitori sunt și ei și împreună să luptăm pentru înfăptuirea idealului socialist.“

27 august

• În „Vremea“ (an XVI, nr. 763–764), Dan Petrașincu publică articolul **Artă pentru oameni**, căutând o formulă care să refuze opoziția dintre „arta pentru artă“ și „arta cu tendință“ și să răspundă, totodată, stringențelor ideologice ale noii societăți:

„S-a vorbit în ultimul timp foarte mult despre problema «Scriitor și turnul său de fildeș». Unii au acuzat turnul de fildeș, alții s-au grăbit să-l apere tot atât de furibund. Un condei de mare autoritate, ascuns sub pseudonimul lui Aristarc, a restabilit datele problemei, într-un articol din «Vremea» cu titlul *Scriitorul și viața*. Fără îndoială că problema există, din moment ce atâția oameni se agită în jurul ei. Într-o epocă de revizuire a tuturor valorilor, scriitorul trebuie să fie mândru că se află în centrul atenției publice, lumea cerând de la el o participare directă, într-un moment când busola morală a omenirii s-a deranjat. Nu este scriitorul ultimul profet al unei umanități care nu mai crede în apariții investite cu forțe «de dincolo»? Într-o civilizație materială [...] lui îi revine rolul de preot al valorilor umane, de oficiant pe altarul idealului...

Dar mi se pare că se greșește când se pornește de la veșnica opoziție, artă pentru artă, artă cu tendință sau artist – turn de fildeș [...]

Ce-ar fi să schimbăm punctul de vedere, renunțând la toate măruntele consecințe ale vechilor teorii; ce-ar fi să nu mai pornim nici de la artă, nici de la artist; ci *de la om*?

Punând *omul* în centrul tuturor problemelor noastre, vom vedea ca prin minune cum se topesc toate neînțelegerile. [...]

Așadar, să nu mai spunem «artă pentru artă» sau «artă cu tendință» – ci artă pentru... om!

Uităm mereu că nu suntem decât oameni și ne speriem de abstracțiuni. Am creat o mulțime de noțiuni abstracte ca: intelectual, turn de fildeș, estetic, artă pură etc. și ne certăm în jurul lor înveninându-ne și pierzând vremea. Dacă însă revii la *omul* ca realitate primordială și nu uiți perspectiva vieții – care e vie în natură ca și în operele spiritului – viața de la care pornesc toate noțiunile – atunci se produce un firesc proces de reîntegrare a tuturor valorilor în matca lor originară, care este totodată externă și actuală, trecătoare și permanentă. [...] Dacă pornești mereu de la om – ca realitate naturală

și spirituală – n-ai să aluneci niciodată în abstracțiuni goale, care formează false probleme indisolubile.

De exemplu, să judecăm așa: nu sunt un «intelectual», ci sunt *un om care gândește*; nu sunt un «estet», ci sunt un om care exprimă, după putințele sale, realitățile înconjurătoare, și cele dinlăuntrul său; nu mă aflu în «turnul de fildeș», ci sunt un om care meditează asupra actualității, lucrând cu spiritul în acea direcție ideală a umanității care mi se pare că servește Binele, Adevărul, și Frumosul...

Așadar, să facem Artă pentru *Om*. Dar să facem *Artă!*“

• Își reia apariția la București cotidianul **Dreptatea**, subintitulat **Ziar al Partidului Național Țărănesc**, pentru două serii: 27 august 1944 – 9 martie 1945 și 5 februarie 1946 – 16 iulie 1947, după ce apăruse între 17 octombrie 1927 și 29 iunie 1938. În anii 1946 și 1947 director este N. Carandino. Între anii 1938 și 1947 nu publică literatură. Apariția ziarului va înceta ca urmare a dispariției de pe scena vieții politice românești a P. N. Ț., în urma alegerilor din noiembrie 1946.

28 august

Reapare la București cotidianul liberal **Viitorul**, cu subtitlul **Ziar de dimineață**, și continuă până la 18 februarie 1946. Primele două serii au apărut în perioadele 5/18 noiembrie 1907 – 21 noiembrie 1916, noiembrie 1918 – 20 decembrie 1938. Ziarul are și o pagină literară, în care semnează Ion Zamfirescu, Eugen Schileru, T. Păunescu-Ulmu, Radu Stanca, Al. Cazaban și alții.

29 august

• Pleacă la Moscova delegația română pentru încheierea armistițiului cu Națiunile Unite, formată din Lucrețiu Pătrășcanu (numit șef, cu speranța, neconfirmată, că un comunist notoriu va stimula receptivitatea rușilor), Dumitru Dămăceanu, Ghiță Popp și I. Cristu, cărora li se alătură, venind de la Cairo, Barbu Știrbei și C. Vișoianu.

• În „Informația zilei“ (nr. 627, p. 1) apare articolul **Schimbare la față**, semnat de T. Arghezi, din cauza căruia a fost confiscat de către poliție nr. 626 din 1943 al publicației.

30 august

• Apare, la Alba Iulia, ultima serie din săptămânalul **Alba Iulia**, subintitulat **Organ al proclamării unității naționale**, care continuă până în 25 februarie 1945. Din 1934 până în 1945, ziarul devine organ al Partidului Național Țărănesc. În numărul 3/1944 sunt publicate declarațiile lui Iuliu Maniu făcute în Consiliul de Coroană din 29–30 august 1940, prin care acesta s-a opus cedărilor

teritoriale. Articolul program apărut în primul număr al noii serii este intitulat **Cuvânt înainte!** Și semnat „Alba Iulia“:

„Gazeta «Alba Iulia» a apărut, pentru prima dată, la 1 decembrie 1918.

Ea a continuat apoi, cu unele întreruperi, ca organ al Partidului Național-Tărănesc, până către 1940, data fatală a sfârtecării trupului țării, a instaurării depline a dictaturii și a trecerii noastre silnice în tabăra dușmanilor de totdeauna ai neamului românesc.

În 1918, ca și acum în 1944, o lume putredă se prăbușea, din pricina păcatelor ei de neiertat contra legilor umane și firești, care fac viața cu putință între indivizi și între națiuni.

În 1918, ca și acum în 1944, puterile nebănuite ale spiritului făceau să triumfe marile idealuri ale omenirii: libertatea, naționalitatea și dreptatea socială.

Gazeta «Alba Iulia» s-a pus, de la început, în serviciul acestor idei, rămânând permanent credincioasă marilor noștri aliați, oamenilor de stat, creatori ai României Mari, catechismului Unirii, precum și aspirațiilor naționale și sociale ale națiunii, reprezentată prin elementul ei de bază, țăranul român și prin intelectualul demn de acest nume, strâns legat de credințele, durerile și speranțele colectivității naționale.

Azi, în clipele cumplite, dar pline de nădejdea unui viitor fericit, odată cu scuturarea jugului tiraniei și revenirea la vechea matcă, «Alba Iulia» își reia vechea misiune: *aceea de a fi stegarul dârz al idealului național, al dreptății mulțimii românești, al moralei creștine, al cinstei în viața publică și particulară, al omeniei noastre, în înțelesul cel mai larg.*

Potrivit ceasului hotărâtor, pe care-l trăim, gazeta noastră va fi, pentru un moment, organul de îmbărbătare la luptă pentru alungarea din țară a dușmanilor, de încredere nezdruincată în puterile vii ale națiunii și în aleșii săi, de frățescă apropiere a tuturor bunilor români și de disciplinată ascultare numai de îndemnul și sfatul bărbaților de stat încercați și prevăzători.

Pentru viitor, când furtuna se va liniști și țara se va întregi, sărbătorindu-și din nou triumful, aici în orașul Unirii și al Încoronării, gazeta «Alba Iulia» își va lărgi cadrul preocupărilor sale, armonizându-le cu realitățile românești și cu marile idealuri ale națiunilor libere.“

30–31 august

- Unități de avangardă ale Armatei sovietice și ale Diviziei „Tudor Vladimirescu“ (formată din foști prizonieri români în U.R.S.S.) intră în București, unde orice amenințare a Wehrmachtului fusese îndepărtată de armata română.

1 septembrie

• Moare Liviu Rebreanu (n. 1885) la conacul său de la Valea Mare de lângă Pitești.

2 septembrie

• Reapare la București **Semnalul** (an. VI, nr. 721), subintitulat **Cotidian democratic independent al democrației românești** (1 februarie 1938 – 5 iulie 1940; 2 septembrie 1944 – 31 august 1948), având pe prima pagină precizarea: „reapare după 4 ani ani de suspendare samavolnică“. Director: Sebastian Șerbescu. Publicația demască ideologia Gărzii de fier și este preocupată de problema democrației în presă.

• În „Timpul“ (an. VIII, nr. 2626) apare articolul **Realism critic – Un aspect al poeziei contemporane**, semnat de Ovidiu Răureanu, care dovedește confuzie și ignoranță în privința înțelegerii poeziei, când încearcă să-i aplice eticheta de „realism critic“ printr-o analiză inadecvată genului.

• În „Dreptatea“ (seria a II-a, an I, nr. 7) apare primul semn al demascărilor în cultură, și anume articolul **Inaugurând o rubrică: Perna cu ace**, semnat O. L. (Oscar Lemnaru). Autorul desemnat prin inițiale (O. L.) avertiza cu vehemență retorică: „Prin fața acestui reflector vor trece, ca la poliție, răufăcătorii, toți acei care, sprijiniți pe confuzia de odinioară, au răspândit, prin fluviul negru al cernelii, ura, minciuna, impostura. Vor veni să dea socoteală unei opinii publice dezmetecite, la toate câte le-au spus, câte le-au insinuat și câte le-au făcut toți deținătorii de condeie ale unei epoci defuncte. [...] Vom cerceta toate câte s-au scris în ultimii 6 ani, pentru a denunța opiniei publice pe toți vinovații dezastrului. Vom scotoci toate ascunzișurile presei și tiparului, vom călători prin toate hrubele întunecate în care zac uneltele de lucru ale unei generații de imbecili și le vom așeza la locul de onoare în muzeul acuzator al momentului de astăzi.“ Primii demascați, în același articol, sunt: Bibiță (D. C.) Panaitescu („binecunoscutul reporter de război, în slujba nemților, vestit instigator la crime, jaf și nelegiuiri, ba chiar reprezentant al dezonoarei scrisului românesc, la Roma, care în loc să se ascundă în gaură de șarpe, așteptând să ne treacă necazul, are impertinența să strecoare zilnic un *Bazar* în «Viața»“), Constantin Noica („trăiristul de acum zece ani“, care relaționa geniul creator în muzică al popoarelor și victoriile lor istorice, exemplificând cu „pilda poporului german“) și, în sfârșit, Emil Cioran („care «de pe culmile disperării» nu vedea decât triumful Gărzii de Fier și al hitlerismului“).

• N. Carandino, în articolul **Epitaf**, publicat de asemenea în „Dreptatea“, infierează legionarismul, exprimând astfel o atitudine ce se impune repede și zgomotos în noua lume culturală:

„Nu este locul să refacem pentru uzul cititorului prea tânăr istoricul mișcării legionare. A rămas acest capitol al vieții noastre publice de pomină, iar reacția pe care «gardiștii» au stârnit-o în opinie dăinuiește încă dincolo de motivele reale care în largă măsură au încetat. Pentru noi care am luptat încă de la începutul acestei mișcări cu valul de obscurantism pe care reușise să-l menție la suprafața actualității, tristele rezidii care încearcă să împace îndatoririle de fidelitate cu necesitățile de viață nu reprezintă decât ecoul întârziat al unei sângeroase furtuni. Erau vremuri în care mare parte din intelectualitatea noastră sedusă de atmosfera romantică a legiunii, de inteligența diabolică a lui Nae Ionescu, de clericalismul trădător de patrie al lui Nichifor Crainic și în general de mistica unor minți mai crude dar nu mai puțin periculoase, pierduse simțul veritabil al interesului național, judecata clară a realităților sociale și politice. Desigur, cei câțiva oameni de ispravă care s-au rătăcit în mișcare nu cunoșteau resorturile ascunse, nu știau drumul arginților nemțești, nici nu-și dădeau seama la ce criminale ambiții își înhămau clanurile, puterea de jertfă, puterea de muncă.

Realitățile au fost mai puternice și mai convingătoare decât argumentele pe care noi democrații le-am cheltuit în vorbă și în scris. Ani de-a rândul, sub amenințarea pistolului și a bătei, am combătut o mișcare de haotice tendințe și adesea de criminale porniri. Dar legionarii, ca organizație politică, s-au condamnat singuri mai grav decât ar fi putut să-i judece oamenii. Ei, «naționaliștii», s-au văzut în situația de a servi drept instrument de șantaj al Germaniei împotriva țării, sub toate regimurile câte de la asasinarea lui Duca și până astăzi s-au perindat la cârmă.

Ei au ieșit din comunitatea românească pentru a ne sili la concesii față de Berlin, pentru a ne răpi ultima posibilitate de rezistență. Dacă mișcarea de la 23 August a întârziat, aceasta se datorește în primul rând amenințării legionare păstrate la Wilhelmstrasse ca un fel de «ultima ratio» în vederea îngenunchierii românești.

Astăzi încă, Horia Sima este scos din serviciile subalterne pe care le împlinea la Gestapo spre a fi numit șef al mișcării legionare și eventual președinte de consiliu. Față de entuziasmul delirant al unei țări regăsite, spicherul de la radio Donau, servitor credincios al stăpânilor care îl plătesc, nu găsește altceva mai nimerit de făcut decât să-și sigileze un penibil sfârșit de carieră cu un proaspăt act de trădare. Angajată pe drumuri care astăzi nu mai permit dubiu, fosta mișcare legionară a hotărât să se autodizolve. Postura de agenți plătiți sau onorifici ai prusianismului asasin înlăuntrul colectivității naționale nu mai putea conveni decât membrilor cu cazier și fără onoare.

În scrisoarea d-sale către fostul comandament al mișcării legionare, d. Iuliu Maniu, președinte al partidului național-țărănesc și interpret în această privință al sentimentului unanim, a deschis largi porțile de intrare în organizațiile democratice tuturor aceluia care recunoscându-și greșeala n-au altă vină decât a stării de rătăcire în care s-au aflat.

Acest act politic însă odată încheiat, ne revine sarcina, nouă, conducătorilor de opinie democratică, să desăvârșim evoluția ideilor și sentimentelor publice, deosebind neghina de grâu, așezând rațiunea la locul care îi revine, risipind ceața de sânge care a întunecat privirile tinere și însoțind unele iertări omenești de luminile vigilenței active."

3 septembrie

• În „Universul“ (nr. 240) apare articolul **Liviu Rebreanu**, semnat de Al. Ciorănescu, care, prezentând viața și opera marelui dispărut, îi aduce un frumos omagiu:

„Pe fațada cernită de incendiu și de rănile exploziilor a teatrului Național din București, flutură de ieri steagul negru. Liviu Rebreanu a încetat din viață. Cu el, literatura noastră pierde unul din talentele ei cele mai viguroase și mai fecunde și de bună seamă pe scriitorul care a contribuit și mai mult la obiectivarea romanului și la definirea românească a acestui gen literar.

Născut la Solnoc-Dobâca, acum 59 de ani, Rebreanu era de felul lui din ținutul Năsăudului; numai preocupările profesionale ale tatălui, care era institutor, au determinat locul nașterii lui. Venind din același mediu de intelectualitate rurală din care ne venise și Coșbuc, scriitorul e departe totuși de a aduce în literatură vioiciunea isteată și luminoasă a feciorului de preot din Hordou. Dimpotrivă, trăsătura caracteristică a darului scriitoricesc al lui Rebreanu pare a fi aplecarea stăruitoare și preocupată a gospodarului ardelean, econom cu mijloacele și atent la risipă, disprețuind mărunțișurile și culoarea, și mergând direct în problemele cele mai substanțiale.

Sosit în capitala regatului liber, cu puțini ani înainte de primul război mondial, Rebreanu aducea cu el mai puțin bagaj literar și mai multă tenacitate, care l-a ajutat să răzbească peste toate dificultățile inerente debutului literar. Primit numai decît în cercul «Convorbirilor critice» ale lui Mihail Dragomirescu, el și-a făcut loc pe încetul în arena literară, mai întâi prin nuvelele de mici dimensiuni cuprinse în volumele *Frământări* și *Golanii* și prin foarte scrupuloase cronici teatrale risipite prin diferite ziare și reviste. Îndată după război, a publicat cele două mari romane *Ion* (1920) și *Pădurea spânzuraților* (1922); fundamental deosebite prin problemele lor, amândouă aceste scrieri se supun aceleiași unități de măsură, datorită identității de mijloace și de metodă.

Amândouă sunt romanele mediului românesc din Transilvania, un mediu comun, de personaje obișnuite, fără trăsături sau preocupări excepționale. Personajii de excepție nici nu există de altfel în opera lui Rebreanu, nici chiar în fantastica lui *Ciuleandra*; toate reprezintă tipare generale, modele de umanitate potrivite cu tipul curent. În *Ion*, tema e apriga încleștare a traiului țăranesc, limitat în întregul lui de îndoita preocupare a iubirii, sau mai bine zis a sexualității, și a pământului, care e prețuit mai puțin pentru ceea ce este, decât pentru ceea ce reprezintă, siguranța unui izvor de rod, deci de stabilitate și de perpetuare. În *Pădurea spânzuraților*, problema e lenta deșteptare a sentimentului național, cum și ruinatoarea luptă interioară între sentimente contradictorii, care se naște din această schimbare de poziții. Amândouă aceste romane zugrăvesc, fără mari preocupări stilistice, fără putere de plasticizare, dar cu o sobrietate de mijloace și cu o impersonalitate de-a dreptul surprinzătoare, crize sufletești și nevoi omenești mai mărunte sau mai pline de răspunderi, dar de un caracter atât de general, încât pun în joc aceleași resorturi, oricare ar fi calitatea personajilor agitate de ele.

După încercarea de roman filosofic din *Adam și Eva*, literatura română îi mai datorează marea frescă socială din *Răscoala*, în care, renunțând la personaje și la probleme individuale, autorul a reprezentat cu un rar suflu epic mișcările de hidră multiformă ale mulțimilor răzvrătite și animate de sentimente colective.

În felul acesta, adăugând mai târziu activității lui literare alte romane, cum ar fi *Ciuleandra*, *Jar*, *Gorila* și *Amândoi*, Rebreanu oferă literaturii câteva interpretări ale sufletului românesc, deosebite după categoria de probleme tratate, dar care alcătuiesc un tablou plin de viață și de o realitate rar întâlnite în epica noastră. Realismul scriitorului e darul lui cel mai de seamă. El nu rezultă din amănunțirea proceselor sufletești, ci din participarea obiectivă, dintr-un fel de liber arbitru pe care autorul îl lasă personajilor sale, ferindu-se de a le indica alte posibilități decât acelea pe care și le-au ales singure. De aceea personajele lui n-ar putea fi concepute drept altceva decât ceea ce sunt, atât sunt de incarnate în rolul lor, atât de sigure de existența lor reală și obiectivă. Forța scriitorului vine tocmai din faptul că-și domină eroii foarte de sus, lăsând iluzia unei libertăți și a unei autodeterminări, în timp ce-i îndreaptă cu un deget fatidic spre prăpastia de mult bănuită.

Desăvârșit cunoscător al mentalităților mijlocii, Rebreanu a mai avut și pătrunderea de a nu-și supraevalua personajele. Aceasta nu înseamnă totuși că mediocritatea obișnuită a personajilor exclude preocupările mai profunde. Dimpotrivă, interesul acțiunilor povestite vine tocmai din faptul că sunt susținute de firul conducător al unei idei, al unei teze; și în vidul de concepții

al romanului românesc contemporan, acesta nu e meritul cel mai mic al lui Rebreanu. De bună seamă că el explică și marele succes al romanelor lui în străinătate.

Cu același simț gospodăresc pe care i l-am recunoscut mai sus, scriitorul a ocupat și anumite posturi de răspundere în viața publică. De două ori director general al Teatrelor, director al Educației Poporului și președinte al Societății Scriitorilor Români, trecerea lui a fost peste tot folositoare. Membru al Academiei Române și laureat al Premiului Național de Proză, distincțiunile oficiale nu făceau decât să recunoască scriitorului un loc de frunte, pe care marele public i-l făcuse de mai înainte, și care îi rămâne asigurat și pe viitor în istoria literelor românești.“

• În „Dreptatea“ (seria a II-a, an I, nr. 8), la rubrica „Perna cu ace“, ținută de Oscar Lemnaru, apar atacuri asupra unor personalități interbelice și ideea epurării presei:

„*Ne ținem de cuvânt*“

Așa cum am făgăduit, vom face să defileze eroii presei de odinioară, cei cari s-au folosit de pistolul german pus în ceafa poporului român, toți cei ce și-au făcut o meserie din instigarea la crimă, din pactizarea cu forțele obscure ale misticismului. Publicul, desigur, își mai amintește de ei iar noi nu-i vom uita niciodată. Deocamdată, iată pomelnicul:

Mircea Eliade, cel care nu demult cerea sânge și moarte. Emil Cioran hitlerist propagandist. Paul Sterian, care până mai ieri a deținut o mare funcție în organizarea nazistă a României, Horia Stamatu, revoluționar legionar, Arșavir Acterian, antisemit notoriu, bocitor pe mormântul căpitanului Codreanu, Vasile Marin, ale cărui rânduri din *Crez de generație* [o broșură, n. ed.] le dăm mai jos.

Există în «Vremea» (13 sept. 1940) o listă imensă a legionarilor cari au făcut legământ la moartea căpitanului ca să aducă țara la peire. Să se instituie un tribunal care să judece cu toată severitatea pe care o impune legea momentului, faptele, vorbele într-un cuvânt acțiunea lor devastatoare.

[...]

Arșavir Acterian

În același număr din «Vremea», A. Acterian, într-o ridicolă bâlbâire de analfabet, ne vorbește despre «Biruința în Dumnezeu», adică despre biruința Căpitanului. Dumnezeu pe vremea aceea avea gradul de căpitan. Am văzut, ce e drept, convingeri și mai idioate: Dumnezeu purtând gradul de sergent major. Hitler va avea în curând soarta căpitanului cu eroica sa legiune. Cum rămâne însă cu A. Acterian, care se plimbă liniștit pe străzile Capitalei. Poate ar fi cazul să i se dea și domniei sale un grad în lumea falnicilor umbre!

Libertate dar cu socoteală

S-au schimbat vremurile, se primenesc moravurile, se schimbă oamenii, se clatină instituțiile, se prăbușește cea mai teribilă armată a vremurilor moderne numai din pricină că idealul ei ultim era forța, o forță oarbă și criminală. După dramatica experiență pentru care unitatea a sângerat se cuvine să schimbăm rosturile chiar în cele mai mici detalii ale vieții sociale.

Și cine poate crede că presa este un amănunt? Mai ales acum ea va fi chemată să deslușească pe oameni, să le dezvăluie secretul dezastrului acestei lumi încă fulgerând, să lămurească toate conștiințele rătăcite. În acest caz, în presă să nu mai intre nici unul dintre cei ce au mâinile pătate cu cerneala urii și a infamiei. Să nu mai pătrundă în lumea nobilă a tiparului, să nu mai scrie, să nu mai cugete cu glas tare, adică în public, dascălii crimelor, profesorii atrocităților, învățătorii nelegiuirilor. Se impune, cu cea mai mare urgență, exterminarea măcar din presă a acelor cari au necinstit-o cu josnica lor pană.“

4 septembrie

• Apare și în „România liberă“ (an II, nr. 22) ideea demascărilor, și anume în articolul nesemnat **Cotropitorul trebuie gonit și din cultură**, care anticipează epurările:

„Nici un sector de viață nu poate fi neglijat, lăsat la voia întâmplării. Vigilența este necesară pentru adâncirea și consolidarea libertății. Nici un amănunt nu trebuie să ne scape! Regimurile fasciste și hitleriste au avut grijă să monopolizeze odată cu viața economică și politică mijloacele de răspândire ale culturii.

Aceste regimuri au știut să utilizeze cinematograful și literatura și toate manifestările de cultură ca arme de luptă pentru țelurile lor de aservire.

În anii de pregătire a războiului de jaf și cotropire, ministerul propagandei din Italia – aflat atunci sub conducerea lui Dino Alfieri – și-a schimbat numele în minister al culturii populare. Era în această schimbare de titulatură o întorsătură hotărâtoare în sistemul aplicat de fascism în domeniul cultural. Era momentul războiului civil din Spania: semnalul de alarmă al marelui război care vine. Nu mai era timp de pierdut. Decenii întregi fascismul încurajase estetismul formalist. Teatrul, filmul, literatura, radiofonia se mențineau într-o atmosferă de artă pentru artă, pentru consumul restrâns al «elitei» fasciste. Devenise de prisos ipocrizia. Era nevoie să treacă la ofensivă: necruțătoare pentru stârpirea în germene a gândirii și pentru impunerea lozincelor de robire internă și externă.

Europa a fost inundată de cărți, filme, piese de teatru în care s-a făcut apologia fascismului și hitlerismului. Întreaga maculatură, filmele cu defilări de

bandiți cu svastică sau în cămăși negre au fost prezentate drept momente de cultură populară.

După cotropirea fascisto-hitleristă, viața culturală a fost cu desăvârșire monopolizată.

Nimic n-a mai putut vedea lumina zilei din ce nu era pe placul fascismului și nu slujea interesele lui imediate.

Cotropitorul a fost gonit cu arma în mână din țară. Dar umbra lui se profilează încă peste cinematografele românești, peste vitrinele librăriei, peste sufletele oamenilor. Trebuie gonit și din cultură.

La cinematografele noastre mai țin afișul filme cu titlul atât de simbolic pentru mentalitatea fascistă: *Curtezana din Veneția*.

În vitrinele librăriilor și prin librării mai sunt expuse cărți ca: cele tipărite de agentura hitleristă română «Cugetarea». Cititorul este încă invitat să cumpere: *De la Petru cel Mare la Stalin* de legionarul Ștefan Ionescu, *Mussolini* de Beltranis sau *Ce am văzut în țările baltice* de Paul Gentizon, fostul corespondent al lui „Le Temps” la Roma și sluga plătită a lui Mussolini.

Aceste cărți trebuie să dispară. Filmele fasciste, de-asemeni. Și cât mai curând. Fiindcă ele sunt bombele cu explozie întârziată, lăsate de dușmanul fascist în urma lui.”

• În „Dreptatea” (seria a II-a, an I, nr. 9), la rubrica „Perna cu ace”, Oscar Lemnaru atacă valorile interbelice, în sensul despărțirii de trecut pentru a realiza marea schimbare social-politică a momentului:

„Misticismul generației trecute

Nu e mult de când, la noi în țară, cultura mergea mână-n mână cu un misticism care făcea să cadă accentul pe forțele misterioase ale stărilor necontrolate. Tot ceea ce prin natura sa scăpase cercetării științifice, sau chiar investigațiilor psihologice, intra de-a dreptul în ținuturile nemărginite ale vieții instinctive, ca să apară deghizat în hainele de paradă ale scrisului, cu vaste pretenții de intelectualitate.

Acesta era falsul misticism al culturii noastre, care tindea să promoveze, prin condeiele câtorva zeci de oameni de rea-credință și nepregătiți, întunecatele valori ale spiritului. Astfel ura căpăta eticheta vitalității, răzbunarea lua înfățișarea temperamentului eroic și însăși crima căpăta augusta prezentare a unui curaj care știe să înfrunte durerea morții.

Cărțile acelei generații de exaltați cuprindeau declarații «tari», păreri în stil apodictic și cugetări formidabile, smulse din lumea fantastică a unei închipuiri înflăcărate. Frazele erau bizare dar agramate, cuvintele pluteau în imperiul bănuielilor diafane și slovele, ele însele, furate din alfabetul imbecilității omenești, urmăreau să alcătuiască trepte, pe cari bietul lector să se cațăre, ca un

somnambul, pentru a surprinde, ca într-un decor din altă lume, atmosfera sumbră a sufletelor în agonie. Căci a fost o lume agonizantă care în ultimele ei palpări a provocat distrugerii incalculabile, înlănțuind libertatea conștiinței, suprimând demnitatea, ridicând infamia și crima până la nivelul năzuințelor supreme.

În mod direct, toate acestea ar fi clintit spiritul critic al omului de pe stradă chiar, dar, ascunse și preparate în bulinul misticismului, ele și-au făcut drum, până în arterele cele mai periferice ale mentalității celor neavertizați.

Revine vremurilor nouă sarcina de a reintroduce formele clare ale obiectivității, fără de care între cultură și înșelătorie nu există nici o deosebire.

Din lagăr

Scriitorul și gazetarul Zaharia Stancu, pe care vechiul regim l-a trimis în lagăr, pentru vina de a fi manifestat alte convingeri politice decât cele la modă, a însemnat unele dintre impresiile căpătate și întâmplările văzute în acele închisori moderne. Filele, una câte una strânse într-un volum, vor fi tipărite pentru a ilustra caracteristicile unui moment politic, curmat pentru totdeauna. Volumul va purta probabil titlul *Zile de lagăr*. Așteptăm încredințați că va fi o carte cu adevărat revelatoare a moravurilor defuncte.

După liberare

Viața reîncepe din locul în care au abandonat-o evenimentele petrecute în urmă cu cinci ani. Adevărata mișcare spirituală de la noi din țară a hibernat aproape două mii de zile și de nopți așteptând strigătul prezentului care s-o trezească din amorțire. Totul va fi schimbat, oameni, instituții și moravuri, până în cele mai neînsemnate amănunte, căci numai o schimbare radicală poate regenera o cultură ucisă de un politicianism odios.

Cuvânt de spirit

Cenzura de odinioară a ucis cuvântul de spirit care-i stătea în cale. Ani de zile un imens fluviu de cerneală a zvârlit pe țărmul scrisului nostru cuvinte mari, fraze grandilocvente, discursuri care aveau ceva din trista grație a fatalității. Gluma, ironia incisivă, cuvântul temerar și corosiv s-au ghemuit în hrubele așteptării. Licărirea spiritului era interzisă ca nu cumva să arate într-o singură străfulgerare mizeria morală a unei epoci care trăgea să moară. Valorile permanente ale umanității au reînviat și odată cu acest reviriment se va restitui cuvântului de spirit, ca unui enigmatic «raccourci» al gândului, locul ce i se cuvine.

• În același număr din „Dreptatea“, în articolul *La mormântul lui Liviu Rebreanu*, N. Carandino îl acuză, postmortem, pe Liviu Rebreanu de colaboraționism:

„În vârtoarea evenimentelor, moartea scriitorului și a fostului demnitar Liviu Rebreanu risca să treacă neobservată. Câteva ziare și-au făcut o datorie

de conformism în a insera informația, însoțind-o cu unele banale adjective, altele au îndrăznit chiar să consacre ilustrului dispărut o coloană de text prevăzută cu iscălitură.

Nu vom discuta în acest loc valoarea literară a lui Liviu Rebreanu. Împlinim aici o sarcină de comentatori politici și nu una de istoriografi sau de critici. Ne interesează adică valoarea morală a oamenilor, virtutea lor politică, rezonanța pe care în intelectualitate și în mulțimi a putut cândva s-o aibe personalitatea lor activă.

Mormintele cetățenilor banali se acoperă cu flori și cu panglici. La groapa lui Liviu Rebreanu vom împlini o altă sarcină, aceea de a extrage, dintr-o penibilă viață de om, un simbol și o învățătură.

Era prin anul 1940, ni se pare. Lovitura de stat a lui Antonescu înscăuna regimul fascist, pentru ca după câteva luni, la așezarea apelor, dictatura să se lipească de flamura verde, aplicând în politica externă și în politica internă programul legiunii. Acordul de la Viena deschisese o rană adâncă în sufletele românești. Prietenia cu Germania, hotărâtă de oficialitate, ultragia sentimentul public. Refugiații ardeleni plimbau prin orașele vechiului regat amarul închisorilor maghiare și doliul fraților rămași acasă drept zălog al credinței față de junkeri și față de grofi. În lumea noastră intelectuală, care nu se poate spune că pătimește de prea mult spirit de sacrificiu și de renunțare, se menținea totuși o atmosferă de indignare și de refuz. Grosolana propagandă nazistă nu prea ascunde tristețile și palpabilele realități. Conducătorii spirituali ai națiunii au stat în primele clipe în rezervă, ascunzând, în tăcere, ura și dezgustul care mocneau.

Dintre rândurile lor s-a desprins însă Liviu Rebreanu.

Aveau nemții nevoie la cel mai mare post cultural al țării de un ardelean care să scuze prin prezența lui drama Feleacului. Aveau nevoie de un scriitor de largă circulație populară, un scriitor social cu priză la mase: aveau nevoie de un paravan unanim acceptat pentru a strecura înapoia lui otrava culturii naziste.

Și Liviu Rebreanu s-a oferit.

Autorul lui *Ion*, al *Pădurii spânzuraților*, al *Răscoalei*, a trădat pentru onoruri și pentru arginți pe țărani și pe sărăcuții săi și a spart solidaritatea ardelenescă adăogând la lista vânzătorilor de țară un nume care până atunci ne fusese tuturor scump.

Au urmat plimbările oficiale prin străinătăți, decorațiile, dejunurile de gală, ședințele asociației româno-germane, fotografiile în marile ziare ale Reichului, tantiemele, jetoanele, lefurile, consiliile și toată cloaca imundă de aur și de putregai în care, pas cu pas, se cufunda o conștiință și un renume.

După el au prins și ceilalți curaj. De dragul avantajilor materiale au închis ochii la durerea țării, au plâns în tăcere, au încasat la lumina zilei, în

să nu fim niciodată sub timpuri ci *odată cu ele*, sau chiar înaintea lor, la postul de comandă, la datoria noastră de oameni care gândesc și acționează conform realităților de neoprit ale istoriei.

Fiindcă înțelegând istoria trecută vom înțelege-o și pe cea prezentă și vom putea-o prevedea pe cea viitoare.

Astăzi, după zece zile de la prăbușirea unei dictaturi care apasă de zece ani în toată Europa și de cinci ani în chipul cel mai sângeros, astăzi când suntem de fapt nu după zece zile dar după zece ani de transformări istorice, astăzi așadar, în plină libertate ne întoarcem în pagina noastră acasă. Fără nedomiriri, fără surprindere. Ne întoarcem exact acolo unde am rămas; la pagina noastră «de literatură și artă» de acum zece zile.

N-avem nevoie de nici un *pro domo*. Cine ne-a citit știe că noi nu putem fi surprinși de niciunul din evenimentele istoriei care s-au petrecut în ultimele zece zile. Pare ciudat – și e totuși așa: redactorii și colaboratorii acestei pagini de literatură și artă – care au profesat întotdeauna cu hotărâre participarea artistului la istoria și viața reală, concretă a poporului său – sunt cei mai puțin surprinși de istoria care se desfășoară tocmai fiindcă efortul lor a fost de a se afla întotdeauna în consens cu istoria. Neizolați în turnul de fildeș, nepierduți în speculații idealiste sau în vagi deziderate umanitariste și internaționaliste la fel de ireale și ideale.

Am fost, toți cei de-aici, cu picioarele pe pământ. Și ce se petrece azi pe pământul Patriei noastre și în Europa și în lumea întreagă, nu ne-a fost nici străin nici neștiut.

De aceea, astăzi când ne reluăm munca în această pagină, putem anunța cititorilor și colaboratorilor noștri că nimic nu s-a schimbat în structura și metoda noastră de gândire și acțiune. Suntem aici în pagina noastră, cu timpul nostru.

Spuneam că nimic nu s-a schimbat. Ba da, – s-a schimbat ceva, dar nu în lăuntrul nostru în felul nostru de a gândi ci în realitatea înconjurătoare. Și anume, avem libertatea. Dar noi știm în ce măsură condițiile exterioare le influențează și le preschimbă pe cele lăuntrice.

Ceea ce aduce libertatea de azi a țării este o lărgire și adâncire a câmpului nostru de activitate. Astăzi putem vorbi deschis, lămurit, fără ascunzișuri și cotituri, fără imagini de prisos și fără omisiuni de citate de nume, de autori, de precizări, adeseori necesare dar pe care întotdeauna am căutat să le suplینim, să le facem măcar bănuite.

Putem spune astăzi precis ceea ce acum zece zile trebuia spus îmbrobodit.

Și, în primul rând, putem vorbi despre metoda folosită de noi, singura de care ne-am călăuzit și de care ne vom conduce și de azi înainte fiindcă e singura

convingerea că Fühlerul va acoperi cu clopotele mari ale victoriei naziste sunetul modest al gologanilor numărați la ghișeu.

Dar niciunul n-a fost mai reprezentativ ca Rebreanu în dubla lui calitate de ardelean și de mare scriitor, i-a înfățișat în ochii cotropitorului pe toți.

Nu e de mirare că în ochii noștri personalitatea lui păstrează nimbul de trădare pe care i l-a așezat dușmanul.

Va fi de azi înainte o veșnică durere pentru Rebreanu amintirea epocii de mare răscruce când Apostol Bologa în loc să se spânzure a intrat la Gestapo.

Iar în clipa în care trupele noastre dezrobesc Ardealul, îl căutăm fără să vrem printre nemți și printre unguri, acolo unde, cu atâta ușurință și cu atâta uitare de neam, singur s-a așezat.

• În „Ecol” (nr. 252), Miron R. Paraschivescu semnează articolul programatic **Organizarea libertății**, formulând o parte importantă a problemelor „arzătoare” ale schimbării – solidarizarea intelectualilor cu masele, respingerea „turnului de fildeș”, adoptarea materialismului dialectic, disocierea patriotismului de hitlerism, modelul sovietic în literatură și artă, libertatea cuvântului, limbajul poetic adecvat realităților aflate în schimbare, datoria artistului față de popor:

„Se împlinesc astăzi exact zece zile de la proclamația regală prin care România ieșea din războiul și sclavia hitleristă. Zece zile care prețuiesc cât zece ani. Fiindcă sunt transformări de fapt care în conștiință se realizează mult mai încet. Pentru ca ea, conștiința, să fie la pas cu transformările de fapt nu-i rămâne decât un singur lucru; să fi premers aceste transformări, să le fi înțeles, să le fi așteptat, să le fi pregătit.

Altfel în fața schimbărilor de fapt, reale, concrete, materiale, spiritul, care nu le-a presimțit și nu le-a gândit dinainte, rămâne derutat, dezorientat, năuc, nedumirit. În fața istoriei care trece peste ei și pe care mintea lor n-a știut-o înțelege din vreme, unii oameni rămân uluiți, îngroziți. «Aceia – cum spune Serghei Esenin, care a asistat la asemenea transformări și la deruta dintre contemporanii lui după Revoluția rusească din 1917 – sunt mai nenorociți și mai uitați decât niște bușteni printre evenimente ne-nțelese. Ochii le sunt mai triști ca ai vacilor și pe sângele lor e mucigai ca pe lacuri mătasea broaștei.

Cine o să arunce cu pietre în lacuri? Nu v-atingeți de ei căci se vor stinge singuri, arzând mocnit ca frunzele mănate.»

Cum se poate scăpa de o asemenea dramatică însingurare? Cum poate fi ea evitată?

Într-un singur fel: gândind tot timpul în consens cu istoria, cu istoria adevărată, reală, cu aceea a poporului muncitor, singurul care nu stă pe loc, singurul a cărui voință merge mereu înainte, nestăvilită. Numai așa vom izbuti

care nu stă pe loc, care merge odată cu evenimentele, care se aplică vieții și istoriei spre a le înțelege, interpreta și lămuri.

Interpretarea, explicarea și orientarea fenomenului literar și artistic noi am făcut-o și o facem după luminile metodei materialismului istoric, ale dialecticei materialiste post-hegeliene care vede și urmărește legătura și influența reciprocă dintre spirit și materie dintre național și social.

Tot ce varsă în acest fel de a privi fenomenele spiritului prin dependența lui de datele istorice, concrete, materiale, ne este apropiat: ne revendicăm, de aceea, și de la Heraclit și de la Democrit și de la Hegel, Feuerbach, – Taine și Karl Marx și – mai apropiați de noi – de la Nicolae Bălcescu, G. Ibrăileanu, C. Stere, Dobrogeanu-Gherea și șt. Zeletin, în măsura în care toți acești gânditori au ținut seama, în judecățile lor, de un factor determinant: istoria.

și tocmai de aceea, fiindcă ținem seamă de factorul istoric în nașterea și dezvoltarea unei culturi, nu vom fi mai puțin naționali, mai puțin patrioți.

De-abia astăzi patriotismul nostru se poate afirma pe deplin, când nu mai e loc de nici un fals și de nici o răstălmăcire din partea fasciștilor-hitleriști naționali doar cu numele și cu sângele lor vândut inamicului.

A fi patriot însemnează astăzi un singur lucru: a vorbi și activa în numele realităților fundamentale ale nației, în numele muncii, al luptelor și nădejdelor ei, a proclama aceste realități ale pământului și poporului muncitor din fabrici, de pe ogoare, din școli și biblioteci drept crez de viață și normă de conduită artistică.

A fost până mai ieri, e drept, o vreme când *național* și *naționalism*, când *Patrie* și *Patriotism* au putut însemna, spre amărăciunea unui neam întreg pricini de agitație stearpă și ucigașe, de nerușinată sfidare zvârlită în obrazul nației de către înșși exploatorii și vânzătorii ei și am asistat cu toții – cu pumnii și dinții strânși într-o mușenie tragică – la îmbucătățirea acestui pământ, la sfârticarea fiilor ei, la înfeudarea pământurilor, a avuțiilor și a brațelor românești în slujba străinilor; toate aceste crime s-au săvârșit în numele aceluiași etern principiu național în numele Patriei și al patriotismului integral – așa cum Hitler și garda lui «de Fier» din România vroiau să-l înțeleagă.

Dar naționalismul avea să-și recapete în conștiința civică înțelesurile originare prime, nealterate: de expresie a voinței de viață și libertate a poporului întreg. Astăzi nimeni nu se mai poate juca cu vorbele. Realitățile sunt ireductibile la formule; cuvintele cuprind exact atâta cât li-i și începutul. Nici un trădător nu va mai putea cuvânta în numele patriotismului câtă vreme nația își stăpânește ea însăși, în deplina ei libertate prin delegații ei direcți firești și liber aleși, însăși soarta și Patria ei.

A vorbi astăzi în numele naționalismului, însemnează fără putința niciunei sofisticări de vătășel înfeudat străinilor **A VORBI ÎN NUMELE REALITĂȚILOR CRÂNCENE DE VIAȚĂ, DE NĂZUINȚĂ ȘI DE LUPTĂ ALE POPORULUI ROMÂNESC ÎN ACORD CU REALITĂȚILE DE FAPT ALE ȚĂRII NOASTRE.**

Întorcându-ne la preocupările noastre de literatură și artă, nu vom mai avea îngrădirea de a ne ignora vecinii și de a ignora ansamblul culturii lumii. Vom ști ce se gândește și cum se gândește din toate punctele de vedere și în toate sensurile pe care spiritul omenesc le-a cucerit și le-a descoperit.

Vom putea avea câmpul lărgit prin prezentarea și examinarea atentă a operelor de literatură și artă sovietică, tărâm ce până astăzi era complet interzis. Vom vedea cu acest prilej că noua critică, noua poezie și știință sovietică aduc o perspectivă lărgită și adâncită asupra fenomenului artistic.

Colaboratorii noștri se vor putea alege de astădată din absolut toate păturile și din toate cercurile. Nu vom mai fi siliți să respingem manuscrisele merituose, cu formula stereotipă și silnică: *«din motive independente de voința noastră, nu vă putem publica»*.

Așadar, libertate deplină!

Dar libertatea totală însemnează obligație totală, însemnează răspundere totală.

Tocmai pentru că nu mai suntem îngrădiți de nimic din afară, discernământul nostru critic nu-și va mai putea permite nici o îngăduință. Tocmai pentru că vom avea de unde alege, nu vom alege decât ceea ce este cu adevărat meritoriu. Tocmai pentru că putem colabora cu toată lumea, nu vom putea colabora decât cu cei mai buni.

Și iată-ne ajunși la punctul nostru de plecare, acela cu care ne-am încheiat în această pagină primul ciclu din studiul nostru, «Drumurile poeziei naționale»: cu cât este mai liber cu atâta poetul este mai răspunzător.

Libertatea oferă una din cele mai lesnicioase condiții exterioare de creație și o pretinde pe cea mai anevoioasă dintre condițiile lăuntrice: fiind un loc și un bun comun, ea pretinde artistului o cât mai bună calitate pentru a se putea diferenția pe locul comun, pentru a-și afirma personalitatea prin aceleași mijloace care stau la îndemâna tuturor. Nu prin artificii de gândire, nu prin siluirea cuvintelor, nu prin refugiul de viață ci prin acceptarea acestor date, a acestui material uman și unanim de lucru, prin funcțiunea firească și liberă a inteligenței, prin adâncirea cugetării, prin organizarea ei, prin disciplinarea cuvântului, prin forța de invenție poetică potrivită realităților și nu în afara sau în marginea lor.

Fiindcă – să nu uităm! – i se pune astăzi poetului român cu adevărat modern problema de viață și de moarte a unui nou limbaj poetic pe care-l pretind noile realități de fapt. Și nu numai un nou limbaj dar și noi sentimente,

noi feluri de a privi realitatea schimbată și în plină transformare. Poetul pe care sentimentele și cuvintele îl vor lăsa-n urmă față de realități va fi un poet osândit la moarte, ca și oamenii lui Esenin rămași, «ca buștenii, printre evenimentele neînțelese».

De aceea, libertatea noastră de astăzi nu e altceva decât libertatea și obligația de a lupta: *emulația*.

Lupta noastră pe care o continuăm în această pagină cu arme și sub zări noi este cea mai anevoiasă din toate: aceea de organizare și întemeiere a libertății recucerite și pe care trebuie să dovedim că o merităm.

De altfel, ideea aceasta a fost formulată și de alții. Scriitorul american Waldo Frank a formulat-o cu o valabilitate neștirbită: orice libertate exterioară care nu e însoțită în egală măsură de constrângere interioară e o primejdie.

Și constrângerea pe care noi o cerem colaboratorilor noștri stă în efortul lor de a comunica poporului nostru, prin această pagină, numai ceea ce este mai bun, mai trainic și mai deplin verificat în ei.

Astfel, acest popor întreg are dreptul și datoria să ne întrebe ca stăpânul din parabola evanghelică: «Slugă nevrednică unde e talantul pe care ți l-am încredințat?»

Fiindcă libertatea de care se bucură scriitorul și artistul de azi este talantul pe care poporul întreg, prin suferința, lupta și strădania lui, i-l încredințează ca să-l sporească și să-l perpetueze.

6 septembrie

• În „Libertatea“ (an. I, nr. 10) apare nota nesemnată **Să se confişte literatura nazisto-fascistă**, care trage un semnal de alarmă privind necesitatea epurărilor (cenzurii) ideologice:

„Desigur că preocupările guvernului sunt în acest moment îndreptate în direcțiunea apărării naționale, în primul rând. Dar nu e mai puțin adevărat că există probleme cari, aparent numai, sunt de ordin secundar, deși – numai puțin aprofundate – se constată că ele se leagă intim de însăși consolidarea noului regim.

Printre aceste probleme, aceea a propagandei inamice se cuvine să rețină atenția forurilor conducătoare. Încă nu s-a pus capăt acestei propagande, oricât ar părea de curios acest lucru.

O vizită prin librării poate arăta oricui temeinicia afirmațiilor noastre. *Mein Kampf* se etalează pe rafturi alături de întreaga literatură scoasă din teascurile officinilor lui Goebbels, după cum sunt expuse spre vânzare volumele lui Mussolini și broșurile fasciste împrăștiate de fosta legăție italiană. Albume cu fotografiile lui Hitler și ale bandei sale, hărți cu frontierele trasate de nazism

și fascism mai dăinuie și ele, continuându-se în modul acesta propaganda pentru acei care au terorizat și au subjugat – fie și vremelnic numai – bietul continent european.

Direcția Presei și Propagandei, în competența căreia cade controlul tipăriturilor de orice fel, trebuie să studieze chestiunea și, fără întârziere, să ia măsurile dictate de împrejurări. Toată maculatura hitleristă și fascistă să fie confiscată și să ia drumul fabricilor de hârtie pentru ca, prelucrată, să pregătească sulurile de hârtie albe pe care să nu se mai imprime decât scrisul acelor care au combătut totdeauna otrava propagandei nazisto-fasciste.“

• În „Vremea“ (nr. 765), Dan Petrașincu publică **Reclădirea literaturii**, în care indică sensul schimbării necesare în creația literară, potrivit schimbării de la nivelul social-politic:

„[...] totul trebuie reînceput de la capăt și reclădit pe temelii mai solide decât cele ale trecutului. Și fiindcă ne mărginim la literatură [...] să spunem că nu ne așteaptă numai zile de creație personală, ci și de luare de contact cu toate realitățile înconjurătoare, pentru lărgirea perspectivei și pentru a da expresie unei epoci de mari contraste sufletești, epocă ce își cere cântăreții, poezii, prozatorii și gânditorii ei.

Drumul literaturii [...] merge înainte și nicio teorie n-ar fi putut-o întoarce înapoi, decât doar dacă într-adevăr această viață și această civilizație ar fi fost sortite pierii. N-ar fi fost așa, pentru că pe lângă splendidele puteri materiale care s-au opus procesului de întunecare a lumii – America, Rusia, Anglia, Franța, țări scumpe inimii noastre [...] există o putere internă, o lege a spiritului uman, paralelă cu aceea a procesului istoric, în care am crezut întotdeauna și în care credem cu tărie, după pilda purtătorilor de torțe înaintați ai umanității, un Renan, un Zola, un Romain Rolland, un Thomas Mann, un Benedetto Croce, un Ilya Ehrenburg...[...]

Vom vedea și ce trebuie să facem, concret, în acțiunea de restabilire a adevărului în materie de bunuri literare pentru viitor. Cei ce iubesc într-adevăr bruma de cultură românească și se îngrijesc de soarta ei, în concernul întregii culturi omenești, cei care nu se refuză, egoist, de la pulsațiile veacului nou – care va crea un alt și uriaș romantism, pe baze materiale și centrat pe om – trebuie să strângă rândurile și să-și împartă satisfacțiile personale de creație și de știință cu masele largi ale poporului, care aspiră la lumină cu aceleași drepturi și cu aceeași sete. Scriitorul trebuie să fie de azi încolo un creator dar și un educator; să învețe pentru a învăța și să creeze pentru a crea în alții frumosul. Să fie un generos, cu sufletul și mintea deschise spre lume, oferind din bogăția lui lăuntrică tuturor însetaților de adevăr și frumos. Literatura română nu s-a oprit, din fericire, la strâmbetele teorii ale fanatismelor sanguinare

și progresul ei va trebui să fie în același timp interior și exterior, «autohton și universalist». [...]

• În „Vremea“ (nr. 765), apare articolul *Liviu Rebreanu*, semnat „v“, în care prozatorul este criticat (postmortem) din perspectiva ideologică impusă de schimbarea în care intrase societatea românească supusă procesului comunizării:

[...] „Ce păcat însă că Liviu Rebreanu, după ce a dat *Ion* și *Răscoala*, n-a respectat mai mult pe *creatorul* lor, pe *eroii* creați și pe *cititorii* care au sorbit, cutremurați, viața clocotindă a fometarilor pământului!

Ca *scriitor*, Liviu Rebreanu a dat apoi opere ca *Jar* sau *Amândoi*, fără a mai pomeni și altele, opere care nu afirmă altceva decât o rătăcire a autorului și care nu puteau avea ca rezultat decât și o rătăcire a cititorilor. Liviu Rebreanu și-a părăsit, am spune și-a trădat, eroii lui de pe ogoare, propria și cea mai semnificativă creație a lui.

I-a trădat, din nefericire, și ca om, în activitatea publică. A fost directorul unei gazete care numai interesele țărănimii și ale poporului român în genere nu se putea susține că le apăra. Moarte, nu viață însemna această gazetă pentru colectivitatea românească. E adevărat că Liviu Rebreanu n-a scris multe articole în această gazetă, dar numele lui pe frontispiciul directorial a constituit o cumplită durere pentru cititorii lui *Ion* și ai *Răscoalei*.

Păcat!“

• În „Dreptatea“ (seria a II-a, an I, nr. 10), Oscar Lemnaru, publică la rubrica „Perna cu ace“, un text de atitudine a noii direcții care luptă să impună în cultură implicarea creatorului în viața maselor; totodată, aduce detalii asupra vieții literare:

„Participarea maselor

Trecem, prin momentul celei mai profunde transformări spirituale, pe care a suferit-o umanitatea de la Revoluția franceză încoace. Este vorba nu numai despre un reviriment în concepția noastră despre societate cât mai ales despre o schimbare extraordinară în relațiile dintre colectivitate și ceea ce totdeauna ar fi trebuit să fie expresia ei culturală.

Între realitatea spiritului și marile mulțimi s-a căscat o prăpastie pe care orice privilegii ale orânduirii sociale nu o pot umple. Arta, știința, filosofia să caute și să găsească formula pentru a cuceri masele și coborând în mulțime să prăbușească izolatul lor turn de fildeș, căci virtuțile spiritului cresc prin confruntare și dispar dacă nu se sprijină decât pe prerogativele singulare ale individului excepțional.

[...]

Gazetele străine

În sfârșit, putem citi gazetele străine, cele elvețiene mai ales, fără să ne înnegrim degetele din pricina petelor rușinoase provocate de înfrângerile

germane. Acele foi smulse, tăiate sau acoperite de tuș constituiau un spectacol umilitor pentru știința unui om liber și în afară de aceasta nu-și atingeau niciodată scopul, pentru că știrile ascunse de cerneală ne biciuiau curiozitatea. Bănuiala este poate singurul paradis din care nimeni nu ne poate izgoni.“

• În „Ecoul“ (nr. 256), Miron R. Paraschivescu publică articolul: *La moartea lui Liviu Rebreanu*, unde, din perspectivă ideologică și în context istoric și politic tendențios prezentat, îi face un portret negativ marelui dispărut:

„Cu câteva zile înainte de proclamația regală care vestea eliberarea României, apăruse în pagina aceasta un «medalion» închinat lui Liviu Rebreanu. Mai mult celui care fusese, decât celui care a fost până-n ultima clipă a vieții.

Zilele trecute, Liviu Rebreanu a murit. Aproape concomitentă cu aceea prin sinucidere a lui Manfred Killinger, moartea autorului lui *Ion* și al *Răscoalei* are în ea ceva tulburător de semnificativ. Altfel, pentru simplul deces, n-am mai fi avut nimic de însemnat aici.

Cine a fost Liviu Rebreanu până acum vreo 7-8 ani, o știe o țară întreagă, după cum o știe deopotrivă și o bună parte din străinătatea care i-a citit cărțile tâlmăcite în vreo zece limbi. E vorba, se-nțelege de cărțile reprezentative: *Ion*, *Ciuleandra*, *Pădurea spânzuraților*, *Răscoala*, – cărți în care băiatul învățătorului din Năsăud vorbea de nevoile, de năzuințele și luptele poporului său. Fiindcă Liviu Rebreanu ocupase un loc de frunte în literatura noastră modernă, ocupase un scaun la Academie și câștigase un prestigiu în conștiința publică prin ceea ce a fost în scrisul său ținută și atitudine alături de popor. În numele țăranilor și al realităților crâncene de viață ale țăranilor noștri, el a urcat cu merit treptele unei demnități cu adevărat înalte, aceea de scriitor popular. El a scris despre și pentru popor.

Până când a venit trădarea.

Până când setea parvenirii a fost mai tare decât realitățile de viață ale poporului pe care toată lumea le crede făcând parte integrantă din el. Spre dezolarea tuturor, Rebreanu s-a dovedit doar un arivist. Și-a ales pentru aceasta căile mai grele, acelea care pretindeau o forță epică, o stăruință și o îndârjire mai adânci. Ardelean și rural, el cobora încă înainte de Unirea cea mare, din 1918, în București, cu ceea ce se cheamă «bagaj» literar mai nou, mai proaspăt și mai viguros, pe care l-a știut fructifica din plin cu un talent de rară tărie.

L-au slujit și împrejurările istorice.

După războiul trecut, se pune în România problema de temelie, aceea care până azi a rămas nerezolvată: a ridicării economice, culturale și sociale a poporului nostru muncitor de la sate și din fabrici.

Liviu Rebreanu s-a folosit de această conjunctură: romanele lui, unde era descrisă cu forță realitatea aspră a satelor noastre, în care se puneau problemele

sociale și naționale – ca în *Pădurea spânzuraților* și *Ițic Ștrul dezertor* – constituiau un material prim, o argumentare și un temei pentru lupta istorică a poporului român întru cucerirea drepturilor sale.

Dar structura țării noastre semi-coloniale a împiedicat rezolvarea problemelor naționale. În locul unei împrumătăriri eficiente la sate, în cadrul căreia țărănimea să fie stăpână nu numai pe loturile de pământ dar și pe uneltele de lucru evaluate pe care progresul industrial i le putea pune la îndemână, în locul unor largi și neîmpovărătoare credite rurale, în locul unor legislații cu adevărat libere care să asigure muncitorimii noastre industriale posibilitatea de acțiune și luptă pentru susținerea revendicărilor ei de viață, în locul unei politici externe de hotărâtă și leală apropiere de marele vecin de la Răsărit care inaugura dincolo de Nistru o lume cu adevărat nouă, liberă și progresistă – în locul tuturor acestor orientări conforme nevoilor reale de organizare și întemeiere a vieții poporului românesc în marea lui majoritate, am asistat la înfeudarea României diferitelor coterii capitaliste străine care găseau aici un teren bogat și productiv în materii prime – cereale, petrol, cărbuni, aur și lemn – precum și o piață de desfacere la prețuri ridicate a unor produse fabricate în serie în țările industriale din Apus.

Și dacă în ce privește capitalurile anglo-americe, ele veneau în România mai cu seamă pentru investiții și exploatarea industrială a subsolului, petrolul constituind în primul rând materia primă de preț, – în schimb, capitalurile mai sărace, cu acela german în frunte, găseau aici un debușeu pentru fabricatele lor industriale: apropierea geografică și interesele de câștigare a pieței noastre industriale au împânzit cu produse de proveniență germană mai tot importul nostru de mașini și piese de mașini, dinaintea războiului.

Interesele economice străine – unele de exploatare, altele de desfacere – se înfruntau și se ciocneau astfel în România, care – continuând să rămână o țară «eminamente agricolă», adică țară cu o populație al cărei standard de viață n-a depășit, decât în Ardeal, ceapa cu mămăligă, plugul și carul cu boi – căpăta grabnic caracterul unei provincii semicoloniale unde-și discutau interesele contrarii diferite firme de exploatare și case de import străine. Oarecum, situația României a fost până-n 1940, analoagă cu aceea a Chinei, unde se disputau, peste o economie feudală băștinașă, veche de o mie de ani, interesele industriale și comerciale anglo-franco-americeano-japoneze.

Și dacă până la urmă, de pe urma acestor lupte între capitalurile străine, China s-a ales cu teritoriul ei vast împărțit între o Chină a Ciung-kingului și una a Nanking-ului – la noi s-au împărțit în primul rând opiniile. Începând cu acelea ale conducătorilor diferitelor partide politice care au căutat să-și exercite influența și asupra maselor. Luptele de partid, a căror încetare au slăvit-o atât

de mult regimurile de dictatură instaurate de la 1938 încoace, au rămas însă doar reflexul pe plan restrâns politic al luptelor dintre interesele capitalurilor anglo-americane pe de o parte și cele germane pe de altă parte.

Poporul român rămânea într-o tot mai surdă, mai voită izolare. Participarea lui la aceste lupte nu-l interesa, fiindcă știa bine că din ele nu-i putea veni rezolvarea problemelor lui de viață.

Dar tocmai neparticiparea poporului la lupta politică era ceea ce-i convenea de minune fascismului și hitlerismului, regimuri prin esență dictatoriale, sprijinite pe forța aparatului de guvernământ și nu pe participarea voluntară, liberă și activă a maselor populare.

Iar când această ruptură dintre masele populare și conducerea politică a țării s-a accentuat, hitlerismul german, ca reprezentant al unei economii mai înfometate și deci mai rapace, a pus mâna printr-o lovitură de forță pe întreaga economie – de producție, de cumpărare și de schimb – a țării.

Astfel s-a realizat acea mult lăudată «unificare» a țării. Era unificarea și liniștea unui cimitir, iar nu unificarea voințelor active, unanime și creatoare ale Nației care rămăsese într-o dramatică singurătate.

Cine putea fi lângă ea? Partidele politice cu un program liberalist și democrat fuseseră dizolvate și rămâneau inactive. Singurul partid cu adevărat popular, cel comunist, fusese cu mult înainte aruncat în ilegalitate. Nicolae Titulescu, care încercase o politică de apropiere categorică de Uniunea Sovietică, agoniza – ca și celălalt Nicolae, Bălcescu – într-un exil forțat.

Două singure forțe rămâneau să comunice, să îndrumeze prin bezna politică (dară nu să le și sprijine efectiv) masele românești: tineretul și cărturarii țării.

Dar tineretul care încercase cât de cât o comunicare cu masele rurale, tineretul echipelor de lucru studentești, a fost și el împrăștiat de guvernele progermane, «unificatoare».

Iar dintre scriitorii populari, cel mai de frunte, Liviu Rebreanu, proslăvea în *Gorila*, triumful acestei «unificări» care arunca în ilegalitate partidele politice de mase, cele care astăzi constituie guvernul Blocului Național-Democratic.

Subscriitorul acestor rânduri l-a văzut pe autorul *Gorilei* cu puține zile înainte de apariția acestei cărți de tristă memorie și care avea să marcheze începutul declinului aceluia care era socotit drept cel mai viguros și dârz romancier al poporului nostru.

În convorbirea amintită, Liviu Rebreanu își mărturisea admirația pentru garda lui Hitler din România, zisă și «de fier». Puteam ști – deci – cu precizie că autorul lui *Ion*, al lui *Ițic Ștrul dezertor* și al *Răscoalei* se hotărâse împotriva poziției și a steagului ținut în cărțile sale.

«Unificarea» nazistă a României i-a adus lui Liviu Rebreanu beneficii bănești și triste, dezolantele onoruri de a merge în turnee de presă și de a ține conferințe culturale la cartierele lui Hitler și Ribbentrop, al lui Ante Pavelici, al lui Tisso, Hacha, etc.

La aceasta se reducea activitatea de plenipotențiar a lui Liviu Rebreanu, căruia opera lui trecută i-ar fi dat dreptul de a vorbi în numele poporului său și în fața unor adevărați conducători de nații; dar el era reprezentantul oficial al unui guvern înfeudat Germaniei hitleriste, pe lângă alte guverne la fel de înfeudate.

Și cum hitlerismul n-avea destui agenți de prestigiu la noi în țară, cum după moartea lui Nae Ionescu presa oficială hitleristă nu se bucura de un girant mai notoriu decât «doctorul» Ilie Rădulescu – dacă vi-l mai amintiți? – Liviu Rebreanu n-a ezitat să ia direcția unei foi de tiraj limitat la vreo opt sute de exemplare zilnic, așa-numitul ziar «Viața», semioficiosul hitlerist în România ultimilor patru ani.

Și astăzi, când nația își scutură cătușele, când istoria biruitoare a poporului se afirmă și se ridică peste toate potrivniciile pentru a realiza adevărata unitate populară, astăzi, Liviu Rebreanu moare discret, anonim aproape.

Ziarele nu s-au ocupat de el. Nu i s-au închinat pagini pe care nu le mai merita, nu i s-au făcut funeralii și onoruri nici de Academia care, de altfel, mai are să-și deplângă pe primul ei membru, omorât de naziști: Neculai Iorga.

Spunem primul ei membru, fiindcă – dacă Neculai Iorga a fost omorât fizic de nemți – Liviu Rebreanu a fost omorât tot de ei, dar moral.

E o moarte mai grea, fiindcă n-o poate reabilita nimeni. Și nimeni n-o poate slăvi.

Liviu Rebreanu și-a dat el singur seama de acest lucru. Cu mult înainte de a fi murit, el era un cadavru viu. Moartea lui, de acum câteva zile, e doar o concluzie, doar o formalitate de stare civilă.

Semnificația ei?

Da, este una. Că sunt, anume, multe asemenea cadavre vii care se mai târăsc printre ruinele acestui București sfârtecat de bombele naziste. Poate că nu toate își dau seama – ca Liviu Rebreanu – că sunt cadavre. Și mai încearcă o salvare, în afară. Dar împotriva morții dinlăuntru nu se poate lupta.

Iată, de pildă, niște confrăți de presă, s-au apucat mai zilele trecute să denunțe public pe un agent nazist. Un biet cabotin elegant, care n-a mai apărut pe scenele noastre de ani de zile. Și când a apărut, a fost lamentabil. Ion Iancovescu îi spune. N-are nici un merit. Juca la cafenea, unde-și vestește niște «creații» imaginare, susținut pe atunci de o presă la fel de binevoitoare pe cât de înverșunată astăzi față de el. Dar Ion Iancovescu n-a «creat» nimic, fiindcă

n-avea de unde. Ultima dată, l-am văzut într-o comedioară la teatrul de pe strada noastră, a gazetarilor, pe Sărindar, căutând să-și concureze pe un tânăr coleg de scenă, Belig[a]n. Nu izbutea. Era atât de gol pe dinăuntru, atâta pustiu răsufla din pieptul lui, ca dintr-un cavou.

Orașul fără avocați îi spunea piesei.

Bietul Iancovescu, el care întotdeauna a avut nevoie de avocați! Avocați care să-l anunțe, care să-l explice, să-l laude, să-l sprijine.

Acuma, s-au găsit și avocați ai acuzării. Fiindcă Ion Iancovescu, mort de mult, și-a găsit singurul loc acolo unde lipsa de talent și istoria decadenței îl îndrumaseră: de director al «Teatrului național» românesc din Odessa.

S-a întors însă degrabă, cu niște parale și cu un vraf de știri pro-hitleriste pe care le-a debitat pe singura scenă care-i convine: la cafenea. Era rolul lui adevărat, rolul lui istoric. Ca și al lui Liviu Rebreanu: de agent hitlerist.

Nu e nevoie de campanii de presă, de funeralii. Asemenea cadavre ar crede că sunt încă în viață dacă am ridica piatra împotriva-le.

Lăsați-le să putrezească liniștit! Vor îngrășa cel puțin pământul acesta prea mult răscolit de prea mult supt de lăcuste naziste. Pământul acesta care-i va răbda în măruntaiele lui, deși ei l-au trădat și l-au vândut de atâtea ori.

Cel puțin, cu ultimul lui instinct, Liviu Rebreanu a înțeles acest lucru. Și a plecat la timp, în tăcere. O vor face, desigur, și ceilalți.“

7 septembrie

• În articolul *Câteva cuvinte către intelectuali*, apărut în „Libertatea“ (an. I, nr. 11), Eugen Relgis face un apel pentru solidaritatea acestora invocând „imperativul menirii noastre de luminători și de slujitori ai mulțimilor“, îndemn adresat cu insistență scriitorilor în cadrul radicalei schimbări culturale, după modelul sovietic, ce se producea începând din această perioadă:

„Ideologia internaționalistă sau revoluționară pare lesnicioasă: – câteva expresii și formule, câteva declarații solemne, câteva gesturi care vor să cuprindă infinitul – și «intelectualul» nostru crede că și-a făcut datoria față de întreg neamul omenesc. Idealistul de ocazie ne repugnă mai mult decât un potrivnic declarat. Umanitarismul nu poate fi o «modă»: el are un substrat prea real și permanent ca să fie primejduit de oportuniștii de toate culorile.

El cere în primul rând: concordanță între idee și faptă. Acesta e singurul mod de confirmare a «bunelor intenții». Frazeologia umanitară e fățarnicie odioasă, fără actul ce confirmă gândul. Punctul de plecare e clar, imperativ: – e solidaritatea activă, indiferent de «părerii politice» sau de ierarhie socială.

Acordul deplin în ce privește aspirațiile spirituale și interesele materiale, trebuie să se precizeze prin acele organizații care – în cadrul larg al principiilor

fundamentale, general umane – cuprind toate celelalte chestiuni practice: de la interese profesionale până la coordonarea activităților ce depășesc simplele emulații individuale.

Credem că nu e un «salt de evoluție» internaționalismul, cum insinuează prudentii beneficiari ai unor situații oficiale. Putința de a te depăși există: lipsește curajul de a trece și dincolo de gardul colorat al țarinei tale; lipsește curajul de a recunoaște cu simplitate frăția cu semenul din preajma ta și cu acel de peste munți și mări.

Și mai credem: practica supranațională va adânci sentimentul marilor comuniuni umane; va solidariza și mai mult pe individ cu realitățile vaste și tragice din juru-i. Începutul întârzie pentru că «nu există tradiție» în acest sens: ne adunăm în jurul unei idei-fantomă zece, douăzeci de profesori, literați sau artiști. Dar ce ne ține uniți? Cultura? Arta? Interesele de breaslă? Adevărata uniune cere, înainte de toate, aceea simplă și totală împărtășire a unui crez vital, a unui destin comun.

Ca oameni liberi, lucizi și creatori, să ne strângem rândurile în vremea acestor furtunatecă. Să ne întărim fiecare cu siguranța adevărului uman, – cu imperativul menirii noastre de luminători și de slujitori ai mulțimilor, – cu năzuința dâră ce trebuie să smulgă omenirea din mlaștina roșie a nebuniei războinice.

În fața crimei cinice, a minciunii aurite, a silniciei celor puțini, luptătorii Spiritului să se adune – și protestarea lor să răsune într-un ferm și definitiv: NU!...

În fața ignoranței, a răutății oarbe, a boalei, a foamei celor mulți, intelectualul trebuie să părăsească, cel puțin câteva ore pe zi, refugiul său de muncitor solitar – și să dăruiască, acolo unde pătimizește semenul său, cuvântul de lumină și de vindecare.

Acei care și-au închinat viața Adevărului, Frumosului și Binelui, nu-și pot găsi temple mai firești decât acolo unde cei fără număr și fără nume se istovesc în truda pentru pâinea de toate zilele...

*

Pe temelia economică egală, statornică în destinul omenirii, să se înalțe palatul feeric al visului și al gândirii. Să călcăm în realitatea socială, privind însă spre cerul idealurilor eterne... Acum, când omul abia se ridică din turmele stăpânite, intelectualul – individualist prin fire – trebuie să individualizeze turma, ajutând-o să se dezrobească. Credincios menirii sale personale, independent în creațiunea sa originală, el să fie un premergător, spre zările unei lumi mai drepte, mai frumoase și mai bune.

Să se unească fiecare cu fratele său într-un spirit de aproape și de pretutindeni! Unire: conștiință socială – dar și conștiință de specie! Unire: – voință creatoare! Unire: – lupta împotriva celor care dezumanizează Omul!“.

• În articolul *Datoria intelectualilor*, publicat de George Constant în „Libertatea“ (an I, nr. 11), se relevă situația intelectualilor în regimul trecut („chiriași permanenți ai turnului de fildeș“), pentru a se descoperi necesitatea schimbării atitudinii lor în noul regim, prin implicarea în schimbările sociale și politice:

„Din februarie 1938 și până în ziua de 23 August, acest an, țara românească a trecut prin toate fazele și a cunoscut toate excesele unui regim de dictatură care, indiferent de regizorul lui principal, s-a exercitat cu o silnică stăruință asupra tuturor categoriilor sociale și profesionale românești.

Din ziua nenorocită, când carența provocată a partidelor politice a pregătit calea dictaturii prin constituția din 1938, dar mai ales în faza antonesciană a acestui regim de tristă amintire, întreg poporul român, de la țăranul pălmaș (căci încă se mai găsesc astfel de țărani) și până la creatorul de valori culturale și științifice, a simțit cnutul dictaturii infipt adânc în existența lui.

«Noi n-am fost noi», am putea spune adaptând celebrul răspuns al unui fost prim-ministru.

Voința individului și dreptul lui la viață liberă au fost anulate sistematic, prin simple dispozițiuni ale autorității, care funcționa, fără să fi fost investită cu această putere de hotărârea liber manifestată a maselor; săteanul, negustorul, meseriașul, muncitorul din fabrică sau din birou au căzut pe neașteptate în neputința de a-și apăra interesele, cari, în concepția regimului uzurpator al libertății, trebuiau dirijate și... armonizate cu interesele lui politice.

Din această cauză s-a încheiat o alianță fără consimțământul țării și am intrat într-un războiu, pe care masele care erau duse la moarte nu-l doriseră, nu-l ceruseră și nici măcar nu-l aprobaseră.

Dar drama cea mai zguduitoare, trăită în acest dureros răstimp dictatorial a fost aceea a intelectualilor.

Dictatura respinge jocul liber manifestat al ideilor, capabile să creeze curente și să promoveze în sânul ei o opoziție puternică.

Intelectualul obișnuit să interpreteze faptele și să le dea coloratura originalității sale de gândire este primul agent care poate lucra efectiv pentru destrămarea regimurilor de opresiune. De aceea aceste regimuri, printr-o politică perfidă de tentațiuni materiale sau de prigoană fără limită, au căutat totdeauna să intimideze pe cărturar sau să și-l apropie, cumpărându-l. Iar într-o țară ca a noastră, în care intelectualul a fost sistematic ținut într-o stare de perpetuu proletariat, tentația întinsă de regimurile interesate n-a întârziat să-și

facă efectul. Mai ales că diversele categorii de intelectuali, în loc să se fi organizat din vreme pentru o rezistență eficace la încercările de dominare întreprinse de dictatură, au rămas laolaltă, complăcându-se într-o atitudine comodă de chiriași permanenți ai turnului de fildeș.

Intelectualul român s-a ferit totdeauna să adere la ceva. Aceasta, nu din lașitate. Ne-ar fi greu s-o credem. Ci numai din cauza educației pe care i-au făcut-o păturile conducătoare anterioare, cari nu aveau deloc interesul să creeze o categorie de cărturari învățați să lupte pentru independența spiritului și pentru drepturile lui imprescriptibile de participare la frământările vieții publice.

Această izolare a intelectualului trebuie să înceteze. Spiritul nou al vremii noastre pretinde ieșirea cărturarului în arenă, adeziunea sa la ideile în marș și intrarea lui în frontul unic de luptă împotriva întunericului social și moral în care se zbat masele largi ale poporului.

Intelectualii trebuie să fie avangarda marilor reforme ce se anunță. Ei, cari țin facla civilizației în mână, nu trebuie să trădeze clasele sociale din care au purces, ci așezându-se în fruntea lor, să le conducă la victoria pentru care de veacuri sângeră pe ogoare, în fabrici sau în mine.

Aceasta e datoria cărturarului de azi și de mâine și cine nu o înțelege, se situează voluntar în afara organismului social viu, făuritor de istorie nouă.

• În articolul *Ofensiva lichelelor*, publicat în „Dreptatea“ (seria a II-a, an I, nr. 11), N. Carandino, expune o ipostază critică a presei, considerată caracteristică pentru viața culturală a momentului:

„Da, domnilor! Lichelele au trecut la ofensivă. În fel de fel de fițuici apărute la întâmplarea intereselor de tarabă, delatori fără nici un fel de calificare acuză pentru a-și masca propria lor vinovăție. Nimeni n-a auzit despre ei înainte. Funcționau în vreun cașcaval similiministerial, încasau chenzine pe la oficinile hitleriste, preamăreau războiul sfânt sau serveau drept cozi de topor stăpânilor de ocazie. Astăzi, îi vedem în postura lui Fouquier-Tinville: acuzatori publici fără prihană. Pentru noi care ani de-a rândul i-am urmărit, evenimentul nu constituie o prea mare surpriză. Îi așteptam în ceasul confuziei și nu ne-am mirat deloc identificându-le glasul printre cele mai stridente. Apașul de presă care odinioară strecura o notiță care să încaseze o mie de lei, operează de astădată în stil direct și la tarif urcat. Sub amenințarea denunțului, o seamă de oameni de ispravă tremură și destui dintre ei plătesc. În așteptarea unor măsuri cât mai urgente pentru a pune frâu dezmățului, escrocii călimării încheie ultimele lor afaceri. Este vorba să-și facă rost de ceva gologani pentru timpurile grele care se apropie.

Se merge într-adevăr spre o presă liberă, dar spre o presă demnă. Curajul se va manifesta sub garanția virtuții, iar talentul nu va fi pus în slujba instinctelor de rapt...

Aceasta nu înseamnă însă că vinovații trecutelor regimuri să nu fie ținuți la stâlpul infamiei, să nu fie pedepsiți. Presa într-adevăr democratică își va face, suntem convinși, datoria. Condeie tinere și viguroase se vor alătura celor verificate de ani, pentru a modifica atmosfera de trafic și de trădare în care atâtea mișelii au fost posibile.

Dar se săvârșește în acest moment o treabă foarte puțin recomandabilă, în dauna cauzei care ne este tuturor scumpă. Se aruncă vini în mare parte imagine, asupra unor oameni care n-au ocupat nici un post de răspundere în stat, care n-au putut influența în mod valabil opinia, pentru a se distra în mod voit atenția de la autorii morali ai dezastrului. Cine citește cu atenție gazetele, poate descoperi la ore felurite numele vreunui proaspăt trădător de țară care a avut ghinionul să discute cu domnul ziarist în contradictoriu la cafenea. De prisos să vă spunem că pe aceeași pagină nu figurează, expuși oprobriului public, marii responsabili, miniștrii feloni, înalți demnitari îmbogățiți peste noapte, conducătorii de opinie care au instigat la război.

Presa democratică ar trebui să ia aminte. Este în curs o manevră care tinde să bagatelizeze marea problemă a răspunderilor.

Noi înțelegem să facem o operă de justițiar și nu una de delatori, să vindicăm adică organismul național de unele plăgi virulente și nu să infectăm definitiv atmosfera înălțătoare a marei redresări românești.

Oricine se abate, din prostie sau cu bună știință, de la ideea unei pedepse juste pentru a se complăce în răzbunări meschine, pierde dreptul de a invoca libertățile pe care nu le merită.

A fi de dorit ca presa să nu se sinucidă înainte de a se manifesta în forma ei veritabilă.

• Deși subiective, notele lui Oscar Lemnaru, de la rubrica „Perna cu ace“ din „Dreptatea“, constituie un „buletin de știri“ al vieții culturale fiindcă rețin amănunte care completează panorama acesteia:

„Publicațiile regimului defunct

Au mai rămas prea multe publicații din trecutul regim: «Vremea» și «Gândirea» nu mai au ce căuta astăzi când spiritul lor nu poate constitui decât o sfidare pentru tot ceea ce este conștiința dreptății și a demnității omenești. Tipografia Vremea ar putea folosi revistelor sau ziarelor democratice. Nu vrem din partea acelor cari mai acum câțeva vreme și-au bătut joc de opinia publică decât o fărâmbă de bun-simț!

[...]

Spionii

Au dispărut spionii cafenelelor și redacțiilor bucureștene, oameni cari aveau auzul atât de fin încât deslușiau și vorbele pe cari nimeni nu le rostia. Așteaptă

oare și acuma misiuni potrivite apucăturilor lor? N-ar mai putea spiona decât pe foștii lor stăpâni, căci toți ceilalți își spun opiniile în toată libertatea.

Bibliotecile

Bibliotecile cari au fost evacuate din pricina bombardamentelor poate ar putea fi readuse în Capitală. Ne mai despart două trei săptămâni până la redeschiderea școlilor și universităților, așa încât problema merită să fie studiată.

Echivalarea de studii

Câteva mii de tineri au învățat, din pricina legilor rasiale, în școli particulare. Ministerului Instrucțiunii Publice îi revine sarcina de a institui comisiuni pentru echivalarea studiilor. Să se încerce repararea nedreptăților provocate de un regim de ură și bestialitate și mai ales lucrul acesta să se facă neîntârziat.

Despre anticari

Anticarii au înnebunit de-a binelea. Profitând de faptul că în aceste momente nu vin cărți din străinătate și că nici la noi nu se prea tipăresc, pretind prețuri într-adevăr fantastice. Volume ale autorilor intrați de sute de ani în patrimoniul public sunt vândute ca rarități. În vremea noastră, cartea nu mai poate fi considerată drept lux iar speculanții de acest fel ar trebui să fie puși la punct. Nu există înșelătorii cari nu lasă urme, astfel încât anticarii nu se pot apăra invocând prețul plătit de ei când știut este că întocmai ca țigani care cumpără haine vechi, ei oferă sume derizorii pe biblioteci întregi. Un control în această ramură de negustorie ar fi bine venit. Poate că înființarea unor mari biblioteci de împrumut ar fi o remediere parțială a acestui neajuns.“

• O notă nesemnată din „Dreptatea“, intitulată **Liviu Rebreanu a plecat la timp**, reia acuzațiile postmortem aduse, cu o zi înainte, de Miron R. Paraschivescu în „Ecolul“, la care adaugă și denigrarea lui Rebreanu ca director al teatrelor:

„De când autorul *Pădurii Spânzuraților* a încasat milioane de la casele de editură germane, iar în țară dispunea de destinul tuturor teatrelor și tuturor actorilor și actrițelor, a luat alurile unui adevărat dictator țâfnos și arogant cu cei mici sau neagreați de dânsul. Prea încrezător în forțele sale, nu admitea critici, acceptând numai elogiile. De aceea avea un dispreț suveran pentru revistele de teatru, pentru directorii și pentru cronicarii lor dramatici.

Prețuia numai pe acei cronicari dramatici care îl adulau și îi cântau în strună. În privința aceasta d-nii Ioan Marin Sadoveanu și Dem. Teodorescu ar putea să dea... prețioase amănunte.

Moartea lui Liviu Rebreanu coincide cu schimbarea regimului. A plecat la vreme și pentru totdeauna. Dacă ar fi trăit, ar fi avut neplăceri și dezagremente: demiteri, demisii, înfierări și demascări.“

8 septembrie

• În „România liberă“ apare denunțul *Legionarii din presă*, semnat „Un patriot“, tipic pentru „demascările“ vremii, care aduce acuzații de legionarism, antisemitism, colaborarea cu agenții germani și mai ales oportunism unor ziariști.

„Am primit la redacție următoarea scrisoare și deoarece corespunde cu cele verificate și de noi, o publicăm:

Considerând ca o datorie elementară a oricărui bun patriot denunțarea tuturor agenților provocatori și a tuturor oportuniștilor care altădată formau elementele avansate ale coloanei a 5-a hitleriste, vă aduc la cunoștință următoarele, rugând a cerceta exactitatea lor și a le aduce la cunoștință în coloanele ziarului dvs.

1. În ziarul «SEARA» au apărut două zile consecutiv, articole de demascare a unor teatraliști care au colaborat cu trecutele regimuri. Foarte bine s-a făcut deși lista este cât se poate de incompletă.

Trebuie însă menționat că denunțatorul C. CRISTOBALD este una și aceeași persoană cu gazetarul stipendiat de nemți C. CRISTOBALD, autorul reportajelor ORORILE N.K.V.D.-ului și IADUL ROȘU DE LA SEVASTOPOL, etc., același care și-a publicat în ziarele și revistele de acum doi ani fotografia sa cu piciorul peste sfârșăturile statuii lui Lenin din Sevastopol. De asemenea, numitul Cristobald, astăzi mare democrat și denunțator în coloanele ziarului SEARA, este una și aceeași persoană cu C. Cristobald, primul redactor al ziarului „Spectator“, proprietatea omului de încredere al lui Mișu Antonescu, fostul subdirector al Președinției Consiliului de Miniștri Titi Simionescu. În unire cu evreii S. Masler și M. Ereza, Cristobald și Titi Simionescu au făcut afaceri de milioane exploatând evreii cărora le pretindeau sume fabuloase pentru obținerea cărților de scutire de muncă.

2. Al. Cerna Rădulescu, directorul ziarului SEARA este una și aceeași persoană cu legionarul Al. Cerna Rădulescu, fost redactor la VIAȚA legionară. Pedeapsa suferită pentru că ROMÂNIA VIITOARE a publicat o poezie împotriva lui Antonescu a avut-o nu în calitate de democrat, ci de legionar trădat de Antonescu. Să nu se confunde nuanțele și să se amintească de timpul în care numitul Al. Cerna Rădulescu făcea parte din garda legionară a lui Victor Medrea.

De altfel, poezia pentru care Cerna Rădulescu se intitulează martir a fost tradusă de legionarul ERNEST VERZEA, astăzi redactor al ziarului VIAȚA, altă rușine tolerată de regimul actual. De altfel, administratorul delegat al ziarului VIAȚA și director al ziarului INFORMAȚIA nu este altul decât cunoscutul agitator antisemit MIHAI PANAITE, omul de încredere al legației

germane, care prin agenții ei Gebauer, directorul agenției Europa Serviciu Special, și Welkish, opera în toată presa românească. Zincografia pe care numitul Mihai Panaite o posedă nefiind decât o fațadă – construită cu bani nemțești – pentru înlesnirea unor operațiuni propagandistice. Ca o dovadă în plus de legăturile pe care Mihai Panaite le are cu Legația Germană, adaug că în redacția ziarului VIAȚA funcționează și azi agentul hitlerist ȘTEFAN MARINESCU despre care toată presa românească știe că primea de la legația germană 200.000 lei lunar.

Rog cercetați toate cele de mai sus și dezvăluiți-le opiniei publice.“

• În „Dreptatea“ (seria a II-a, an I, nr. 12), la rubrica „Perna cu ace“, Oscar Lemnaru evocă figurile scriitorilor din *Cafeneaua de odinioară*, recomandă editurilor un manuscris, anunță o apariție editorială și cere neîntârziat „epurația presei“:

„Cafeneaua de odinioară

E mult de-atunci, e foarte mult. Aducerea aminte executând un fantastic salt mortal, pe nevăzutele trepte ale trecutului întâlnești palidele imagini ale unei lumi ce zace de mult prăbușită în ruine. Fapte prea multe la număr și deosebit de grave au dilatat parcă timpul în așa fel încât ultimii zece ani au căpătat tristul prestigiu al unui veac gârbovit sub bolovanii grei ai acestei civilizații cumplite.

Din cioburile rătăcite ale amintirilor încercăm să refacem atmosfera de boemă de altădată, când între «Corso» și «Capșa» (prima – victimă a fanteziei edilitare, iar a doua lovită de bombe) se desfășura apriga viață a cancanurilor, a intrigilor de culise, a glumelor cu țintă precisă, a calambururilor, astăzi decolorate de tragedia evenimentelor abătute asupra pământului.

Mulți dintre oamenii acelor vremuri au întreprins funerara călătorie spre ținuturile neantului, într-o prăpastie fără fund din care abia îi mai scot la iveală sub înfățișarea de fantome ciudatele macarale ale spiritismului. În acest fel a dispărut Nona Otescu, ducând în lumea umbrelor veșnicul său surâs, actorul Stăncescu, tipograful Emilian, căruia cățelușul «Bonza» i-a supraviețuit mirându-se poate de rostul lucrurilor lumești și, în sfârșit, regele cinicilor, bătrânul Ștefan Antim a cărui promptitudine îi făcea să replice înainte ca interlocutorul să-și fi început vorba. Ion Minulescu care mai acum câteva luni mă cufunda cu un amic al său din tinerețe, mort înaintea nașterii tatălui meu...

Ceilalți, slavă Domnului, sunt în viață și de două, trei săptămâni, grație generozității destinului, au reapărut, reluându-și locurile și titlurile trecute vremelnice în posesia celor mai triști uzurpatori pe cari i-a înregistrat istoria țării noastre.

Domnul Victor Eftimiu, dramaturg, regizor, romancier, nuvelist, poet, gazetar, conferențiar, ba chiar și actor, ieșit din lagăr unde a fost trimis de două ori pentru o singură convingere politică, pentru ideile sale democratice, se găsește astăzi în fruntea teatrelor noastre. Suntem siguri că a revenit în locul care i se cuvine prin aclamările actorilor și ale publicului, cu care păstra contactul (atunci când directorii invidioși nu voiau să-i joace piesele) prin celelalte șase meserii, mai sus enumerate. N. D. Cocea, mușteriu permanent al «Corso»-ului, plictisit de o atmosferă devenită deja prea densă, se refugia din când în când la Sighișoara, unde scria romane, ca să nu facă gazetărie sub cenzura regimului de ocară. Ion Vinea care trebuia să-l vadă zilnic pe cuzistul Emilian, cel ce în 1935, când «dreapta» bâlbâia primele cuvinte, a devastat în capul unei bande de derbedei gazeta democrată «Facla». Ne amintim de această întâmplare căreia din nefericire opinia publică de atunci nu i-a dat atenția cuvenită. Pustiirea «Faclei» a fost prima agresiune împotriva libertății de gândire, iar ororile la cari am ajuns, politica nefericită în care ne-am zbatut își au explicația în indiferența acelei opinii publice care, între altele, a tolerat sălbăticia declasaților cari trăiau de capul lor.

Domnul Streitman povestea, tot la «Corso», amintiri în legătură cu marele Titulescu... Domnul Radu Cioculescu se războia cu «Opera Română» și era secretar de redacție al «Revistei Fundațiilor Regale»; de unde tot pentru opiniile sale democratice a stat în lagăr cu prietenii săi întru convingeri.

La «Capșa», Șerban Cioculescu împreună cu subsemnatul pândeam clienții și le turnam în șvarțul veritabil câțiva stropi de calambur, surogat de glumă și de spirit cum hotărâseră să numească înțepăturile noastre unii confrăți. Ion Barbu, poet și matematician, calcula câte zile mai are până să închine formidabilul său imn lui Hitler... Ne-ar face plăcere să-i cunoaștem și azi opiniile pentru că desigur și le-a schimbat. Nicu Davidescu, poet, prozator și gazetar pe care nu l-am mai văzut în ultima vreme, își învăluia opiniile în fumul dens al țigărilor de foi. Actorul popular Ion Iancovescu, animatorul scenelor și al cafenelelor, trona ca un adevărat «împărat» al vervei...

Și câți vor mai fi fost, câte nume cari scapă atenției noastre sau pe cari le facem dinadins scăpate. Erau vremuri de glorie, de libertate, de veselie. Puțini se gândeau la ceea ce urma să vină. Au venit însă și au trecut, au venit repede, dar au trecut încet, penibil și foarte greu măcinându-ne tinerețea și toată naivitatea de care orice om este, la urma urmelor, capabil.

Vremurile s-au schimbat și o luăm de la început, cu amara știință a lucrurilor pe cari trebuie să le evităm.

Un volum de nuvele

Domnișoara Lucia Demetrius, care în ultimii ani a scris mult dar a tipărit puțin, are o culegere de nuvele cari poartă titlul *Album de familie*. Sugerăm editorilor ideea de a tipări acest volum care oferă desigur garanția de maturitate a talentului autoarei.

Un studiu despre Dostoevski

Domnișoara Henriette Yvonne Stahl a lucrat multă vreme la un studiu vast asupra lui Dostoevski. Analiza romanelor și a personalității acestui titan capătă prin prisma evenimentelor o extraordinară semnificație. Autoarea romanului de mare succes *Între zi și noapte* s-a întors desigur din refugiu și va tipări monografia celui mai mare scriitor rus.

Epurația presei

Acțiunea de epurație a presei trebuie să vină cât mai neîntârziat, cu un ceas mai devreme decât se poate, ca să ne scape de duhoarea (ca să ne exprimăm foarte elegant) a scrisului din ultimii cinci ani. Această problemă necesită o soluție grabnică pentru că orice se poate aștepta în afară de repararea demnității rănite.“

• În același număr al „Dreptății“ apare și nota demascatoare nesemnată ***Agenții culturii naziste. Sub auspiciile lui Killinger, o serie de intelectuali români s-au oferit să cloroformeze națiunea anticipând desigur epurărilor:***

„Reamintim cititorilor cu memorie scurtă numele domnilor profesori universitari, înalți funcționari de Stat, miniștri, scriitori și ziariști, care după ocuparea germană s-au simțit în mod subit atrași de farmecul culturii prusace.

La adăpostul acestei adeziuni, «intelectualii» au încercat modificarea opiniei publice în sens nazist.

A fost nevoie de concursul «deșteptilor» pentru ca Ion al Marghioalei să-și lase oasele în Caucaz, iar Anghelache Pițigoi să moară pentru civilizație. Le cităm numele membrilor fondatori pentru ca țara să nu-i uite, când va fi vorba să se stabilească răspunderi: generalul Ion Antonescu (președinte de onoare), Manfred von Killinger, vice-președinte de onoare, Mihai A. Antonescu, zis Ică, zis Mișu (președinte activ), prof. V. Vâlcovici, prof. Alexandru Marcu, g-ral Gh. Dabija, prof. Ion I. Nistor, Titu Dragoș, Ovidiu Vlădescu (aceștia doi erau ciracii lui Ică, zis Mișu Antonescu), dr. Alex. Vaida Voevod, prof. I.N. Fițescu, Ion Pillat, Alexandru Ottulescu, prof. Al. Tzigara Samurcaș, prof. D. Caracostea, Liviu Rebreanu, Nichifor Crainic, dr. Ion Stoia, Mihai Isbășescu, Al. Gregorian, Gh. Cornățeanu, comandor aviator Al. Demetrescu, Eugen Cristea, Vasile Ionescu-Lulu, Aurel Păcuraru, prof. Ion Petrovici, Ion Marin Sadoveanu, Benhardt Capiciuc.

La prima ședință festivă de constituire a acestei odioase cârdășii antonesciană-nazistă, au luat parte pe lângă membrii fondatori și membrii obicinuiți. Deci, la această ședință, au fost prezenți:

Prof. Mihai Antonescu, Ion Petrovici, Dumitru I. Popescu, Ion Marinescu, Killinger, Al. Ottulescu, I. C. Petrescu, Titu Dragoș, Al. Marcu, Al. Vaida-Voevod, Alexandru Constant, Nichifor Crainic, V. Vâlcovici, Sebastian Bornemisa, Al. Bădăuță, Napoleon Crețu, Pompiliu Voiculeț, Paul Sterian, Rădulescu-Motru, D. Caracostea, G. Murnu, Al. Tzigara-Samurcaș, V. Ciocâlțeu, Liviu Rebreanu, Ion Marin Sadoveanu, N. Cornățeanu, Sergiu Băcescu, Pan M. Vizirescu, Em. Bucuța, dr. D. Vasiliu, M. Eliescu, c-dor av. Al. Demetrescu, Vasile-Lulu Ionescu, N. Economu, P. Anca, S. Brădeanu, gen. Dabija, I. Nistor, D. Simionescu, Gh. Darie, M. Isbășescu.

Primul festival al asociației româno-germane a avut loc în sala Teatrului Național (azi distrus de bombele nemților) cu ocazia zilei de 28 iulie 1942 în prezența d-nei Maria Mareșal Antonescu și a lui Mihai Antonescu, Killinger cu d-na și domnișoara, Renato Bova Scopa, Kijoschi Tsutsui, dr. Neubacher, Alfred Gerstenberg, dr. Spaech, Waldermar Miller, etc.

Programul serii a fost compus: Orchestra filarmonică, condusă de George Georgescu, a executat Imnul Regal Român și Imnul Național German, uvertura «Leonora» de Beethoven și «Rapsodia Română» n-rul 1 de George Enescu.

Actorii Teatrului Național au interpretat apoi *Faust* de Goethe (tabloul din actul III), iar încheierea festivalului s-a făcut cu «Maeștrii cântăreți din Nürnberg» în interpretarea artiștilor de la Opera Română sub conducerea muzicală a lui Ionel Perlea.

*

Într-un număr viitor, vom reveni cu amănunte senzaționale demascând și pe ceilalți membri care s-au înscris în «asociație» mai târziu, reproducându-le chiar și discursurile.“

9 septembrie

• În articolul nesemnat *Literatura de mâine* din „Libertatea“ (an I, nr. 13), după critica neimplicării scriitorilor din trecutul apropiat (perioada interbelică), se recomandă întoarcerea spre realitate și o perspectivă optimistă asupra viitorului:

„Un subiect [literatura „de mâine“, n. ed.] pentru care se va vărsa multă cerneală și se vor aprinde multe discuții. E de așteptat, asta, după o perioadă de câțiva ani, în care literatura românească a vegetat, scriitorii au stat cu brațele

încrucișate – și mai stau – nemanifestându-și opinia lor, care trebuia să fie aceea a poporului, pentru libertate și democrație și împotriva opresorilor. Aceștia, prin pasivitatea lor, au renunțat la misiunea lor de a fi – și nu de la ei vom aștepta literatura, care să fie expresia buciului colectivității românești de 15 ani încoace. Dacă nu credem absolut în *teoria reculului* – perioada necesară unui romancier pentru gestația materialului prea legat de actualitate – în orice caz o frântură de viață, oricât de actuală, dar mărginită în timp și spațiu, poate deveni material epic înainte de a deveni subiect istoric. Avem exemple și din războiul trecut – *Le feu* al lui Barbusse – și din acesta – *Nuits sans lune*, al cărui autor, *John Steinbeck*, a intuit doar, prin geniul său creator, viața și mediul unor eroi pe cari nu i-a cunoscut niciodată.

Fiindcă elementele psihologice omenești sunt, în genere, aceleași, la toate neamurile, deosebiri fiind doar de nuanță și de cadru. Dar felul cum a pătruns și în sufletul invadatorilor și în acela al ocupanților, este nu numai o indicație a talentului său, ci și o lecție pentru ceilalți confrăți, în ce privește materialul obiectiv și subiectiv asupra căruia trebuie să-și exercite condeiul.

Așteptăm, cu încredere, pe romancierii de mâine, a căror viață s-a legat în zbucium cu a noastră, și în a căror operă să întrezărim nu numai suferințele și durerile celor asupra cărora a apăsas mai mult pumnul destinului, ci și lumina unor zori de înfrățire, de omenie și de justiție.“

• În același număr al ziarului „Libertatea“, Ștefan Tita publică articolul ***Sinistrații „Turnului de fildeș“***, în care condamnă, de asemenea, neimplicarea scriitorilor în realitatea imediată, atacând simbolul sub care această atitudine a fost întotdeauna așezată:

„Pe lângă alte instituții și edificii distruse sau sinistrate de bombardamente, se găsește și vechea construcție abstractă și ermetică a «Turnului de fildeș».

Tot atât de celebru ca și Turnul Eiffel, de pildă.

Dar pe când Turnul Eiffel împlântat ca un stindard de civilizație în inima Parisului eliberat a fost modernizat și prevăzut cu instalațiuni utile, «Turnul de fildeș» a rămas refugiul anacronic al esteților intransigenți.

Dumnealor chiar dacă au deschis din când în când o fereastră să vadă ce se mai petrece în lume, au închis-o cu grabă înapoi temându-se ca nu cumva freamătul furtunei sau biruința luminii să tulbure estetica interioară a «turnului».

Dumnealor se preocupă de formule savante, de realizări superioare zăvorite înțelesului mulțimii. Ei nu coboară pe stradă, pe uliți, pe bulevarde sau drumuri desfundate de țară să prindă cu antenele deosebite ale artistului ciocotul înnoitor al sufletului colectiv.

Dumnealor, atunci când au tunat bombe și explozii, s-au ținut deoparte spre a fi în imediata vecinătate a adăpostului sau și-au «dispersat», cum se

spune, pielea în «promiscuitatea» unui cătun care oferea garanții de securitate antiaeriană.

Câte n-au avut de îndurat sărmanii acolo, între țărani noduroși, muncitori transpirați și mahalagii iscoditori. Acum s-au grăbit să se înapoieze în «Turnul de fildeș». Dar vai, «imobilul» este grav avariat, e nelocuibil, e supus dărâmării... Pilda esteților din turnul de fildeș este concludentă. Mai pot încăpea în sufletul unui artist care a fost sugrumat atâta vreme șovăieli?

Ce rost mai au rezervele, așteptările, ezitățile?

Mai poate cineva să cumpănească acum când pornirile naturale ale fiecăruia sunt descătușate?

Nu trebuie dezlegată ideea, atitudinea sufletească de faptă. «Simpatizanții» trebuie să porceadă la acțiune. Să vină acolo unde pot fi autentici profeți și idoli.

Artistul, oricine ar fi și orice ar fi, trebuie să fie prezent în această neîntâlnită încă actualitate și să se înobileze din aspirațiile ei.

• În articolul **Problemele presei de astăzi**, apărut în „Dreptatea” (seria a II-a, an I, nr. 13), N. Carandino, pornește de la etica profesională pentru a viza epurarea:

„Denunțăm opiniei publice comitetul format din delegații celor patru partide ai blocului democratic pe lângă Direcția Presei din Ministerul de Externe.

Trebuie că acești domni nu-și fac deloc datoria.

Altminteri dezmățul pe care îl constatăm în presa tipărită, în cea vorbită și în serviciile administrative ale fostei propagande, n-ar avea motiv să ființeze. După câte știm noi, și avem toate motivele să fim în această privință informați, cei patru șefi de partide au delegat patru ziariști, cu scopul ca d-lor să informeze precis autoritatea și să o ajute în intențiile ei de epurație și de asigurare a continuității serviciilor.

Era vorba, în puține cuvinte, să se îndepărteze de la radio, de la Rador, de la Direcția Presei, de la fostul Minister al Propagandei în general, toți agenții mărturisiți sau ascunși ai Gestapo-ului, numindu-se în locurile rămase libere profesioniști calificați, de convingeri democratice neîndoielnice și de valoare tehnică recunoscută. Partidele blocului s-au gândit, de asemenea, că dată fiind marea criză de hârtie de pe piață, era nevoie să se reglementeze apariția cotidianelor, oprindu-se cu mijloace legale și politicoase avalanșa negustorilor de jurubițe deveniți peste noapte mentori de opinie publică și valul samsarilor grăbiți să se pricopsească editând gazete confuzioniste pe Sărindar. Nu este un secret pentru nimeni că din lipsă de materie primă este posibil ca ziarele de atitudine și de curaj, ca ziarele de informație onestă să-și restrângă tirajul, ba chiar să-și suspende apariția. Mai știam că în intențiile guvernului este și faptul

de a suspenda toate gazetele care au servit dictatura, autorizând de la caz la caz numai pe acelea care ar putea justifica serviciile lor democratice.

Spre marea noastră surprindere însă, noi cetățeni ai Capitalei, ascultători ai postului nostru de radio și cititori de gazete zilnice, constatăm că serviciile de siguranță ridică pe agenții Gestapo-ului din funcțiuni ca să-i transporte la poliție și că sucursalele lui Dresdner Bank oferă sume masive de publicitate oricărui nechemat care este dispus să sporească dezorientarea publică prin tipărirea unei foi-revolver. De asemenea, zidurile sunt pline de afișe care anunță noi apariții de organe de presă sub conducerea unor domni X., Y., sau Z., care în general n-au nici calificarea morală, nici pe cea intelectuală, nici pe cea tehnică pentru răspunderea pe care cu inimă ușoară și-o asumă.

Nu socotește, oare, guvernul că este locul să treacă la măsuri urgente radicale?

Nu sunt de părere conducătorii noștri că fiecare zi care trece fără a se proceda la reformarea aparatului propagandistic de stat și fără a se reglementa anarhia din presă este o zi pierdută pentru regimul democratic și o primă de încurajare acordată hitlerismului?

Înțelegem că numeroase și urgente probleme solicită în aceste clipe stăpânirea.

Să ne fie iertat totuși dacă noi considerăm că chestiunile serviciului presei și ale informațiilor trec înaintea celorlalte, oricât ar fi ele în aparență mai grave.

De aceea, înainte de a încheia, ne permitem să atragem încă o dată atenția d-lor delegați ai partidelor să stăruie pe lângă personalitățile tehnice din fruntea guvernului pentru a le explica importanța informării probe și exacte a maselor populare, înainte ca aceste mase să fi pierdut total încrederea în cuvântul scris sau rostit.“

• Articolul nesemnat *Fratele Nichifor* apărut în același număr al ziarului „Dreptatea“, se înscrie în seria „demascărilor“-portret violente, numeroase în presa perioadei următoare.

„Fiindcă ne-am propus să facem pomelnicul tuturor slugilor naziste, nu putem trece cu vederea, fără a comite o nedreptate strigătoare la cer, pe fratele Nichifor Crainic, ortodox de profesie, specialist în păcate lumești și partizan nedezmințit al doctrinelor aristocrate.

Directorul «Gândirii» are cinstea de a figura printre principalii autori morali ai dezastrului în care ne zbatem. De la războiul celalt și până la acesta pe care-l trăim, d-sa n-a pregetat să ne lumineze în ale duhului. Democrația n-a avut dușman mai neîmpăcat și teoria ierarhiilor naturale susținător mai aprig decât pe fiul lui Dobre Căldăraru, din comuna Bulbucata, satul Găunosul, județul Vlașca, fiu care după cum vedeți și-a trădat neamul și pământul ca să

slujească pe boieri la București. Cultura și-a agonisit-o pe apucate, dar cașcavalurile culturale le-a urmărit cu stăruință și cu de-amănuntul. Revista pe care o patrona a trăit din subvenții și din subsidii, adăpostind, alături de o literatură uneori onorabilă, teorii sociale și atitudini politice dintre cele mai subversive. A reușit astfel falsul teolog să arunce un discredit asupra a tot ceea ce nu purta marca teoriilor rasiste și tracomane, asupra oricăror preocupări menite să deschidă ochii cititorului la probleme ale vieții sociale.

Când a venit războiul, cu un instinct de o uimitoare precizie, d. Nichifor Crainic nu s-a înșelat. A mers din prima clipă spre nazism, adică spre doctrina păgână prin excelență, care îi violenta poate aparent ideologia, dar care îi satisfăcea din plin pornirile.

Și a servit cu o conștiinciozitate nemaipomenită pe marele său stăpân.

N-a fost moment delicat în viața politică și militară a Reichului din ultimii ani în care d. Nichifor Crainic să nu iasă pe primul plan pentru a-și spune cuvântul și pentru a contribui la «victoria finală». Cât despre noi, ori de câte ori Fuehrerul avea nevoie de ceva soldați, de ceva petrol, de ceva cereale, poetul se oferea să învăluie în foaia de țigare a principiilor pilula amară comandată de Berlin. Ne reamintim chiar fraze dintr-o conferință recentă, în care scriitorul din Vlașca ne mostra pentru viața fără grije pe care o ducem, noi cei din Carpați și de pe valea Dunării, în timp ce frații nemți ne apărau de urgii străine, sacrificându-și viața, averile și liniștea de fiecare ceas.

Dar despre d. Nichifor Crainic ar fi multe de scris. Spațiul pe care ni-l oferă ziarul de astăzi este cu mult prea mic, pentru ca în cuprinsul lui să putem epuiza o viață, o carieră și mai ales un personaj.

D. Nichifor Crainic merită cinstea unei reveniri.

• În „Dreptatea“, la rubrica „Perna cu ace“, Oscar Lemnaru ironizează literatura fără mesaj, cere epurarea presei și corectitudinea campaniilor de presă:

„Despre stil

Stilul va ajunge la perfecțiune atunci când se va putea lipsi cu totul de anecdotă sau conținut. Desăvârșirea constă înainte de orice într-o absolută independență, așa încât un stil care ar rămânea tributار unui conținut de orice natură ar fi prin aceasta departe de nivelul său ideal.

Arta scrisului ar trebui să se sprijine pe o curioasă întorsătură a cuvintelor frumos înrudite sau dușmănuindu-se de moarte, a sunetelor strânse-ntre ele ca într-o supremă îmbrățișare. Stilul să fie o irezistibilă evocare a unui conținut de-abia conturat de liniile șovăitoare și totuși precise ale bănuielii, a unei întâmplări pe care un tainic legământ nu o rostește dar o insinuează, nu o mărturisește dar o strecoară prin transparența așteptărilor, nu o strigă ci doar o

furișează, așa cum se furișează visul în închipuirea diafană a unui om care doarme.

Înțelesul să alerge despletit pe ulițele rândurilor iar tâlcul, acoperit de veșmintele străvezii ale aluziilor, să aibe totuși goliciunea ademenitoare a unui trup, desăvârșit de minunata daltă a naturii. Cuvintele să fie formidabilă șaradă și naivă dezlegare stranie, enigmă și soluție nebănuț de simplă, ascunziș întunecat și luminoasă destăinuire; propoziția să fie senzuală ațâțare și dăruire plină de voluptate; frazele să fie capcană sălbatecă și eliberare nesperată, iar perioadele, rătăcire prin coridoare subterane ale unui ciudat labirint străbătut de firul de purpură al unei Ariadne înflăcărare.

Dacă s-ar realiza acest deziderat, scriitorul ar deveni un magician care rotind o mână-n aer ar zvârli cu pulbere de aur acoperind «universul cel himeric» cu substanța inalterabilă a eternității, un magician în al cărui fantastic glob al prevestirilor începutul și sfârșitul s-ar vedea înnodate la capete, un vrăjitor care din cumplita fântână a beznei ar revărsa peste lume o îmbelșugată ploaie de diamante licărind în vibrantele culori ale vieții, în fantomaticile nuanțe ale morții, ale unei morți din al cărei imperiu s-ar smulge secretul resuscitării. [...]

Ce au făcut?

Organizațiile de presă ar trebui să revizuiască situația membrilor lor, cărora să le ceară un «curriculum vitae» pentru a se vedea deslușit ce au făcut, unde și cum au activat, ce au gândit și cum s-au manifestat purtătorii condeiului în anii de întunec, pe care l-am trăit cu toții.

Scriitori și editori

Editurile lăncezesc; nu se vede, nu se aude nimic; pe întregul spațiu literar al țării domnește liniște deplină. Unde sunt scriitorii, poeții, nuveliștii și eseiștii acestei generații de sacrificiu? Unde sunt editorii cari acum șase, șapte ani aveau atâta inițiativă?

Campaniile de presă

Campaniile de presă să se facă cu toată buna-credință pentru că altfel însuși scopul lor este compromis. Nu cerem cruțarea nimănui, ci doar mai mult calm și mai ales înlăturarea aceluia criteriu care se numește răzburarea personală. Vinovații nu trebuie să fie scăpați din vedere, în aceste zile când, desigur, ei încearcă să se strecoare neobservați dar nici oamenii onești nu trebuie să fie victima acuzațiilor neîntemeiate.

Pentru «Fundațiile Regale»

Domnul profesor Rosetti, fostul director al «Fundațiilor Regale» este o victimă a regimului de teroare. Știm că tot timpul cât a dirijat această instituție a adus reale servicii culturii românești, tipărind și încurajând scriitorii unei

întregi generații, scriitori de cari nici măria Sa Publicul nici S.S.R.-ul nu au avut grijă. Este cazul să i se redea acestui animator locul pe care-l merită.“

10 septembrie

• Apare **Voința Transilvaniei**, subintitulat **Săptămânal de atitudine națională**, la București (continuând până la 9 aprilie 1945 și în 10 septembrie 1965). Deține rubrica „Cultura“, intitulată de la nr. 10/1944 „Literatură, artă, cultură“, la care vor colabora M. Beniuc, Z. Bârsan, D. Micu, Tudor Arghezi și alții. În textul program apărut în primul număr și semnat „Voința Transilvaniei“, publicația își propune să militeze pentru eliberarea Transilvaniei și lichidarea urmărilor Dictatului de la Viena:

„Continuăm!

Continuăm în împrejurări schimbate aceeași luptă pe baricadele căreia ne-am găsit neconținut în ultimii ani: lupta pentru eliberarea Transilvaniei, lupta pentru democratizarea vieții politice românești, lupta pentru dreptatea socială a întregului nostru neam!

De la 30 august 1940, ziua nefastă a arbitrajului de la Viena, noi, tinerii gazetari ardeleni refugiați la București, n-am înțeles, nici un singur moment, în nici o împrejurare, să abdicăm de la aceste comandamente categorice ale spiritului transilvănean.

Sfidând dictatura, luptând neîntrerupt pentru libertatea scrisului și a întrunirilor și ținând trează în opinia publică – prin invocarea neîncetată a arbitrajului de la 30 august 1940 – ostilitatea și setea de răzbunare împotriva Germaniei, adevărata vinovată de toate nenorocirile noastre din ultimii patru ani, ne-am găsit astfel în mod permanent pe linia de luptă a întregii democrații naționale, pe linia revendicărilor celor mai fierbinți ale neamului românesc!

Lângă călimările noastre întotdeauna a stat de strajă duhul lui Horia, al lui Iancu și al lui Simion Bărnuțiu. Nu ne-am considerat în tot timpul acesta de luptă și de jertfă decât exponenții credincioși al Transilvaniei de totdeauna, ai Transilvaniei eroice și revoluționare adică, ai Transilvaniei luptătoare vitează pentru dreptate și libertate!

Lupta noastră nu s-a sfârșit! Ea continuă. Continuă cu aceeași înverșunare ca și ieri. Biruitori nu vom fi decât în clipa când armata română va atinge apele verzi ale Tisei și când în țara întreagă dreptatea socială va fi devenit o categorică realitate.

Punte peste tristul «ieri» și peste fericitul «mâine», aruncăm credința noastră nezdruncinată în viitorul de glorie al neamului, energia nebiruită și flacăra eroică ce ne-a călăuzit prin lungii ani de întuneric.“

• În „România liberă“ (an. II, nr. 26), articolul *Bombele cu explozie întârziată: cărțile*, semnat C. Ispir, pune problema epurării cărților (bibliotecilor) pe baza unor exemple concrete:

„Cărțile: niște biete pachete de hârtie mută. Literele risipite peste pagini, ca furnicile moarte, la fel de mute. Dacă vrei, le citești; nu vrei, le lași să se prăfuiască în rafturi. Așa gândesc o seamă de librari despre marfa pe care o vând; mai cu seamă acei cari au pactizat cu legionarii și au prefăcut librăriile în citadele legionare. În felul acesta, își închipuie că dovedesc a fi fost întotdeauna neutri, fără preferințe pentru un anumit tip de carte, ci la dispoziția clientelei, adică a legii cererii.

Așa traduc librării în limbaj canonic proverbul românesc: nici usturoi n-au mâncat, nici gura nu le miroase.

Că fac pe proștii, pe naivii, nu le scuză trecutul.

Dar sunt alți librari, cari, din cine știe ce nepăsare, păstrează în rafturi cărți fasciste: otravă fabricată în laboratoarele de propagandă nazi-fasciste. Ele sunt bombe cu explozie întârziată, cum le-am denumit. Și nu sunt inofensive. Trebuie să dispară ca să nu mai reprezinte pericol.

În afară de fabricate proprii, oficiile hitlero-fasciste au recurs și la ajutorul editurilor particulare sau chiar de stat, să lanseze cărți de teorie sau de literatură reacționară.

Când intri în librăria «Cioflec» – care luase o culoare foarte prăzulinie pe vremea legionarilor – vezi expuse pe masă, între altele, două cărți:

Revoluția de Dinu Nicodin și *Fiziologia filosofică* de faimosul Paulescu.

Despre celelalte vom reveni altădată. Deocamdată ne oprim la cele două.

Revoluția de Nicodin este un pamflet împotriva revoluției franceze. Cele mai nobile figuri ale revoluției franceze sunt cu știință micșorate, împrășcate cu noroi.

Cum fragmente din carte s-au tipărit în ziarul legionar «Cuvântul», își poate închipui oricine că literatura lui Dinu Nicodin care vrea să persifleze marea revoluție franceză, ce reprezintă o etapă în lupta de emancipare a umanității, era și un atac împotriva forțelor comprimate de dictatura antonesciană. Căci, trebuie să se știe că cele două volume groase *Revoluția* au apărut în Editura „Socec“ în 1942, anul deportărilor în Transnistria și al jertfirii tineretului țărănesc român pentru războiul de jaf și cotropire al lui Hitler.

Nu uităm că, în anul când teroarea – nazi-antonesciană – atinsese un punct culminant, un estet scriitor român, din turnul său de fildeș, a scuipat peste oameni și o epocă scumpă tuturor popoarelor iubitoare de libertate.

Această carte trebuie deci să dispară.

Fiziologia filosofică

...de profesorul Paulescu este a doua despre care ne ocupăm deocamdată. A apărut în Editura Fundațiilor Regale, după alungarea profesorului Al. Rosetti din fruntea editurii și instalarea agentului hitlerist legionar D. Caracostea.

Cartea lui Paulescu este un atac susținut împotriva concepțiilor moderne și științifice în biologie. Lamarck, Darwin, de Vries, adică savanții cari au pus bazele teoriei evoluției în biologie, a mutațiunii speciilor, cari ne-au pus la îndemână un instrument de luminare, sunt dărâmați. În locul lor – ce credeți că era fostul profesor de la Facultatea de medicină din București să se pună? Paulismul!... Adică întunericul.

Nu e de mirare. Autorul *Fiziologiei filosofice*, se știe, a fost un maniac religios și un teoretician și un militant al diversiunii antisemite, împreună cu A. C. Cuza, fost ani de-a rândul otrăvitorul tineretului. El a fost unul din părinții sufletești ai gărzii de fier și ai legiunii trădătoare de care s-a servit nazismul ca să cotopească țara.

În loc să țină cursuri de medicină, vorbea studenților despre: *Spitalul, Coranul și Talmudul*, ca să-i atragă în centrele de «secături entuziaste» de viitori criminali.

În fruntea volumului tipărit de Fundațiile Regale, V. Trifu lizat [sic] de trădătorul Antonescu, în campania lor diversionistă pe chestia francmasoneriei – scrie:

«Profesorul Paulescu a trăit ca un mucenic și a murit ca un sfânt, înfățișează în chipul cel mai exterior pe învățatul român, așa cum îl fac cele mai bune tradiții ale țării noastre».

Acest citat ajunge ca să se convingă oricine cui și în ce fel se face apologia unui maniac, care prin învățătura sa criminală a dus în rătăcire tineretul universitar.

Nu. Aceste cărți nu vrem să le mai vedem. Să dispară în bezna din care au țâșnit.

Poporul român are nevoie de cărți scrise pentru adâncirea și consolidarea libertății sale, nu de cărțile ce au pregătit atmosfera de furtună, cotopeire și subjugare nazisto-legionaro-antonesciană.

• În „Fapta“ (an II, nr. 54, 11–12 sept.), Mircea Damian semnează pamfletul „demascator“ *Despre slugi* referindu-se la Nichifor Crainic în perspectiva epurărilor „[...] Dar vreau să vă spun câteva vorbe despre Nichifor Crainic, nu în calitatea lui de om, căci nu este om: ci în calitatea lui de trădător și de slugă a nemților și a oricui putea să-i făgăduiască un profit de orice fel [...] Nici român, nici țigan, nici bulgar ci cu altoi din toate, Nichifor Crainic nu are nici patrie pentru care să se jertfească și să moară și nici caracter, nici pe cineva în care să creadă, fie drac sau Dumnezeu.“

12 septembrie

• Este semnată, la Moscova, Convenția de armistițiu care declară România o țară înfrântă în război, consacră anexiunile sovietice din 28 iunie 1940 și impune plata unor despăgubiri de război către U.R.S.S. în valoare de 300 milioane de dolari, urmând să fie achitate în decurs de șase ani, în produse (petrolifere, lemnoase etc.); de asemenea, este declarat nul Arbitrajul de la Viena, „Transilvania sau cea mai mare parte a ei“ revenindu-i, prin urmare, României iar armatei române rămânându-i obligația să participe cu 12 divizii, alături de armata sovietică, la eliberarea Transilvaniei. Aplicarea armistițiului urma să fie supravegheată de Comisia Aliată de Control, în care participarea sovietică era hotărâtoare. Prin semnarea Convenției de armistițiu, începe ocupația sovietică în România, prelungită până în 1958; a fost a 12-a ocupație rusească în ordinea celor inițiate la 1711 și a traversat trei perioade, caracterizate de teroare, violență și jaf, efectuate haotic la început, apoi în mod sistematic. După semnarea Convenției de armistițiu, Kremlinul declanșează sovietizarea statului, concretizată în transformarea României după un model reunind trăsăturile de bază ale implantării comunismului în spatele „Cortinei de fier“ europene (zona de ocupație sovietică). Acordul semnat cu ocazia armistițiului atribuie Comisiei Aliate de Control dreptul de cenzură a presei, a radiodifuziunii și a poștei în beneficiul Partidului Comunist.